Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce

Alexandra Skorvid

Přínos Fricise Brīvzemniekse k lotyšsko-ruským kulturním vztahům

Contribution of Fricis Brīvzemnieks to the Latvian-Russian Cultural Relations

Praha 2017 Vedoucí práce: Mgr. Pavel Štoll, Ph.D.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Pavlu Štollovi, Ph.D. za trpělivost se mnou, cenné rady a pomoc, kterou mi poskytl při psaní tohoto textu. Dále bych ráda poděkovala doc. dr. hist. Kristīně Ante, která mě učila lotyštinu, takže jsem mohla bez větších obtíží číst lotyšskojazyčnou literaturu k mému tématu. Také děkuji svým rodičům za veškerou podporu a kamarádům z Východoevropského klubu za inspiraci a za to, že mě nenechali o samotě v tomto nelehkém období.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 02. srpna 2017 ……

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou dialogu lotyšské a ruské kultury v situaci, kdy lotyšské území bylo součástí Ruského impéria. Cílem práce je analýza materiálů, které se týkají působení významného představitele mladolotyšského hnutí, folkloristy, etnografa a literáta Fricise Brīvzemniekse v Rusku v letech 1867–1887. Brīvzemnieksova činnost je zasazena do širšího kontextu lotyšského národního obrození ve druhé polovině 19. století se zvláštním zřetelem k lotyšsko-ruským kulturním vztahům v tomto období.

Klíčová slova

Fricis Brīvzemnieks, mladolotyšské hnutí, lotyšská komunita v Moskvě, rusifikace, lotyšsko-ruské vztahy

Abstract

This bachelor's thesis deals with an issue of the dialogue of the Latvian and Russian cultures in a situation, when Latvian territory was the part of the Russian empire. The purpose of this work is to analyze materials that are related to the activities of the important representative of the Young Latvian movement, folklorist, ethnologist, publicist and litterateur Fricis Brīvzemnieks in Russia in the years 1867–1887. His activity is set within the wider context of the Latvian National Revival in the second half of the 19th century, with the special reference to the Latvian-Russian cultural relations in this period.

Key words

Fricis Brīvzemnieks, Young Latvian movement, Latvian community in Moscow, Russification, Latvian-Russian relations

Obsah

Úvod.....6
1. Historický kontext.....10
1.1. Začlenění Pobaltí do Ruska.....10
1.2. Principy ruské politiky v Pobaltí.....12
1.3. Počátky lotyšského národního hnutí 15
2. Život a osobnost Fricise Brīvzemniekse.....19
2.1. Mladá léta.....19
2.2. Moskevské období.....20
2.3. Návrat do Pobaltí.....26
3. Úsilí Fricise Brīvzemniekse o rozvoj rusko-lotyšských vztahů 28
3.1. Lexikografie.....28
3.2. Etnografie.....30
3.3. Žurnalistika.....34
3.4. Literární a překladatelská činnost.....37
Závěr.....40
Bibliograife.....43

Úvod

Fricis Brīvzemnieks[1] (vlastním jménem Fricis Treilands) byl lotyšský folkorista a publicista působící ve druhé polovině 19. století v rámci hnutí tzv. mladolotyšů. Území dnešního Lotyšska bylo v té době součástí Ruského impéria, ale ve vládnoucí vrstvě tří pobaltských gubernií[2] převažovali baltští Němci. Členové mladolotyšského hnutí, jež bylo „zakotveno v západoevropské ekonomické, politické i kulturní tradici“,[3] bojovali proti německé nadvládě a požadovali mimo jiné rovnoprávnost lotyštiny s ostatními jazyky. A přestože toto hnutí nelze označit jako bezvýhradně proruské, orientace na Rusko a ruskou kulturu byla pro jeho vývoj zásadní.

Brīvzemnieks sice patřil mezi aktivní představitele mladolotyšského hnutí, nicméně v současné odborné literatuře věnované mladolotyšům je jeho činnost zmiňována jen okrajově. V českém prostředí je toto téma z pochopitelných důvodů zcela neprozkoumané. Nejinak je tomu v ruské letonistice: také zde zůstává Brīvzemnieks ve stínu Krišjānise Baronse, Krišjānise Valdemārse, Jurise Alunānse a dalších významných mladolotyšů. V prostředí lotyšském ovšem Brīvzemnieks opomenut není, ba naopak, k dispozici je poměrně rozsáhlá literatura, přičemž různí autoři vyjadřují ne vždy shodné názory na jednotlivé aspekty jeho činnosti.

V souvislosti s tím je cílem této bakalářské práce jednak přiblížit osobnost Fricise Brīvzemniekse českému čtenáři a zasadit jeho úsilí do širšího historického kontextu, jednak konfrontovat posuzování jeho činnosti a jeho doby v dostupné literatuře lotyšské i jiné (zde si někdy dovolujeme vyslovit také vlastní domněnky v dílčích otázkách) a nakonec zhodnotit jeho přínos k vývoji lotyšsko-ruských vztahů, jak je to formulováno již v názvu naší práce.

Práce je rozdělena do tří kapitol, které se dále člení na podkapitoly. Vycházíme z toho, že čtenář, kterého zaujme text na tak speciální téma, již musí poměrně dobře znát historické souvislosti vytvářející jeho pozadí. Přesto však v první kapitole stručně nastiňujeme historické události vztahující se k našemu tématu, a to začlenění Pobaltí do Ruského impéria, politiku ruských úřadů vůči tomuto regionu a také vývoj mladolotyšského hnutí před zapojením Fricise Brīvzemniekse do tohoto procesu. Ve druhé

[1] Lotyšská jména v této práci uvádíme v souladu se současnou lotyšskou ortografií.
[2] Byly to gubernie Kuronská, Livonská a Estonská (rusky Курляндская, Лифляндская, Эстляндская).
[3] Štoll, Pavel. *Lotyšská kultura a Jednota bratrská. České kontexty lotyšských kulturních tradic v 17.– 20. století.* Praha: Karolinum, 2013, s. 76.

kapitole, která je věnována samotnému Brīvzemnieksovi, vytyčujeme hlavní mezníky jeho životní cesty. Ve třetí kapitole, v celé práci nejrozsáhlejší, se zabýváme pro nás klíčovou stránkou jeho celoživotního úsilí a popisujeme jeho aktivity, které tak či onak ovlivnily rozvoj rusko-lotyšských vztahů. Nakonec v závěru hodnotíme Brīvzemnieksovu činnost celkově a jeho místo ve vývoji mladolotyšského hnutí a zamýšlíme se nad jeho postoji především vůči Rusku a ruské kultuře.

Odborné zdroje, jež jsme při psaní této práce využívali, lze rozdělit do dvou tradičních skupin: jsou to prameny a sekundární literatura. Mezi prameny patří jednak autorské Brīvzemnieksovy texty, jednak texty jeho vrstevníků publikované především v periodikách. Nejcennější jsou pro nás samozřejmě texty samotného Brīvzemniekse, který po sobě zanechal značné množství materiálů v ruštině a lotyštině. Tyto texty se dají rozdělit na vědecké, literární a publicistické. Vědeckou složku Brīvzemnieksova díla tvoří především rusko-lotyšsko-německý slovník (*Krievu-latviešu-vācu vārdnīca*) vydaný roku 1872, pak několik etnograficko-folkloristických sbírek vycházejících v Rusku v 70. a 80. letech 19. století (např. *Материалы по этнографии латышского племени* z r. 1881) a sbírka lotyšských lidových pohádek *Mūsu tautas pasakas* z r. 1887. Pokud jde o literární složku, je tu na jedné straně vlastní Brīvzemnieksova tvorba, na druhé zase jeho prozaické a básnické překlady z ruské a částečně také z německé literatury. Publicistická složka pak logicky zahrnuje všechny Brīvzemnieksovy publikace v ruských i lotyšských novinách. Na pomezí naučné literatury a beletrie se nachází další Brīvzemnieksův spis, kniha *Augsti kreewu wihri is semas kahrtas* [Slovutní ruští mužové z nízkého stavu] ve dvou svazcích (I, 1874; II, 1878, Riga) o životě dvou významných ruských činitelů, vědce a básníka Michaila Lomonosova a patriarchy Ruské pravoslavné církve Nikona.[4] Nejdůležitějším pramenem však pro nás byla krátká autobiografie Brīvzemniekse, *Autobiogrāfiskas skices* [Autobiografické skici] psaná v roce 1907 a očividně nedokončená.

Další bezpochyby velice důležitý pramen představují ruská a lotyšská periodika. Jedná se především o listy *Московские ведомости*, *Русь*, *День*, *Baltijas Vēstnesis* [Baltský Věstník], *Mājas Viesis* [Host do domu], *Balss* [Hlas] aj. Brīvzemnieks do těchto periodik pravidelně přispíval. Musíme však říci, že ačkoliv jsme si plně vědomi toho, že tyto publikace tvoří jednu ze základních složek Brīvzemnieksova kulturního odkazu, rozhodli se jsme upustit od jejich analýzy. Velkým problémem jejich ruské, tj. v ruštině psané a publikované části je, že chybí kompletní soupis všech Brīvzemnieksem otištěných

[4] Velká část Brīvzemnieksovy literární tvorby je obsažena v knihách *Brīvzemnieka raksti* (viz Brīvzemnieks, Fricis. *Brihwsemneeka raksti / Teodora redakcijā.* Rīga: Brīvzemnieka komisija, 1909–1914).

článků s udáním přesného názvu, ročníku a čísla periodika, kde se ta která publikace dá nalézt. (U lotyšské části takový soupis existuje.) Samozřejmě nemůžeme tvrdit, že bez takového soupisu si badatel nedovede udělat žádnou představu o této stránce Brīvzemnieksovy činnosti; odkazy na jednotlivá periodika se v sekundární literatuře přece jenom vyskytují. Vzhledem k velkému množství Brīvzemnieksem napsaných článků (jak ruských, tak lotyšských), které navíc mnohdy považoval za zbytečné podepsat, by však na ně zaměřený výzkum mohl být úkolem spíše pro autora diplomové, nikoli bakalářské práce. Proto se zde budeme muset spokojit s pouhými odkazy (přip. citáty) ze sekundární literatury.

Úplně bez analýzy periodik jsme se však obejít nemohli, jsou totiž nezbytná, chceme-li vzít v úvahu historický kontext. Proto se pro nás staly cenným zdrojem informací slavjanofilské listy *День* a *Русь*. Citujeme také z lotyšských listů *Rīgas Avīze* [Rižské noviny] a *Baltijas Vēstnesis*. Tato periodika tvoří druhou skupinu námi pro účely této práce využitých primárních zdrojů. Z důvodu časovýcn jsme bohužel nemohli analyzovat obdobná periodika uložená v lotyšských archivech, ač si uvědomujeme, že by to pro práci bylo velkým přínosem.

Sekundární literatura k tématu se rovněž dělí na dvě skupiny: je to jednak literatura věnována Brīvzemnieksovi a jednak literatura historická a kulturologická.

V první skupině pro nás nejdůležitějším (a také jediným vztahujicím se přímo k našemu tématu) zdrojem informací byla dvoudílná monografie Teodorse Zeifertse a Žanise Unāmse *Brīvzemnieks. Tautas darbinieka mūžs un laikmeta aina* [Brīvzemnieks. Osud národního činitele a obraz doby]. Dále jsme se opírali o paměti Lotyšů pobývajících v Moskvě v době, kdy tam působil Brīvzemnieks, především knihu Eduardse Liepiņše *Maskavas latviešu vakari: 1870.–1920.–1970. Fraternitas Moscoviensis* [Moskevské lotyšské večery: *1870–1920–1970. Fraternitas Moscoviensis*].

Publikací zabývajících se dějinami Pobaltí a Ruského impéria je k dispozici velké množství, ale k nim se musí přistupovat kriticky. Problémem ruské historiografie bývá značná subjektivita názorů na minulost (monografiím ze sovětských časů jsme se proto raději vyhýbali). V současné lotyšské historiografii pak téma přičlenění území Pobaltí k Ruskému impériu není, až na některé výjimky, téměř vůbec zpracováno. (Zato však existují četné publikace popisující vývoj lotyšského národního hnutí; z těchto prací pro nás byla užitečná na půdě Lotyšské univerzity vzniklá monografie *Latvija 19. gadsimtā: vēstures apceres* [Lotyšsko v 19. století: studie o dějinách], a také publikace Leo Dribinse

Nacionālas jautājums Latvijā 1850–1940 [Národní otázka v Lotyšsku v letech 1850–1940].) Problémem západní, tj. americké a britské historiografie je méně informovaný vhled do lotyšské historie a v důsledku toho určité zjednodušení. Nicméně z anglojazyčné literatury pro nás byla nápomocná monografie Davida Kirbyho *The Baltic World 1772–1993: Europe's Northern Periphery in an Age of Change* a také monografie amerického historika lotyšského původu Andrejse Plakanse *A Concise History of the Baltic States*. Z ruskojazyčné literatury jsme použili především monografii Very Vāvere a Georgije Mackova *Латышско-русские литературные связи*, monografii Maksima Kirčanova *Zemnieki, latvieši, pilsoņi: идентичность, национализм и модернизация в Латвии* a knihu ruského historika Jurije Semenova *Национальная политика в императорской России: цивилизованные окраины*. Otázkou styků mladolotyšů a slavjanofilů se důkladně zabývají články Alexandra Širinjance a Jekateriny Fursovové *Прибалтийский вопрос в политической публицистике И. С. Аксакова* a lotyšského historika ruského původu Vitālijse Šaldy *К вопросу о пророссийской ориентации младолатышского движения (вторая половина XIX века)*. Statistické údaje o pobytu Lotyšů v Moskvě jsme čerpali z článku Vidvudse Štrausse *Московская латышская община в XIX веке: краткое обозрение* a také z knihy Vitālijse Šaldy *Latvieši Maskavā. 19. gadsimta otrā puse – 1914. gads* [Lotyši v Moskvě. Druhá polovina 19. století – rok 1914].

Samozřejmě k našemu tématu existuje také německojazyčná literatura, která by si nesporně zasloužila pozornost v porovnání s historiografii ruskou a lotyšskou; tu jsme však z důvodu neznalosti němčiny byli nuceni v této práci ponechat zcela stranou.

Z českých odborných textů jsme využili monografii prof. Miroslava Hrocha *V národním zájmu*, monografii doc. Luboše Švece *Dějiny pobaltských zemí*, monografii doc. Jindřicha Dejmka *Lotyšsko*, monografii dr. Pavla Štolla *Lotyšská kultura a Jednota bratrská. České kontexty lotyšských kulturních tradic v 17.–20. století* a také monografii doc. Hanuše Nykla *Slavjanofilství a slavjanofilské paradigma*.

Tato práce si neklade za cíl podrobně zpracovat dějiny rusko-lotyšských vztahů; taktéž se nepokoušíme o detailní analýzu vývoje mladolotyšského hnutí. Chceme zde pouze nastínit historický kontext této doby a odpovědet na otázku, kterou jsme si položili v názvu práce: v čem spočíval přínos Brīvzemniekse k vývoji lotyšsko-ruských kulturních vztahů. Uvědomíme-li si, že Brīvzemnieks strávil dvacet let v Moskvě (od roku 1867 po rok 1887), jeví se tato otázka jako zajímavá a závažná.

1. Historický kontext

1.1. Začlenění Pobaltí do Ruska

Od 13. do poloviny 16. století bylo území dnešního Lotyšska součástí Livonska. Jako první se toto území neúspěšně snažili dobýt ještě moskevští panovníci Ivan III. a Ivan IV. Hrozný. V polovině 15. století se několik biskupství, mezi nimi také Rižské, spojilo s německými rytíři z Livonského řádu do tzv. Livonské konfederace, na jejíž východní hranice začalo Moskevské velkoknížectví ihned útočit. Zpočátku ovšem nešlo o vleklé, nýbrž jen periodicky propukající konflikty[5] a Ivanovi III. se pokusy o ovládnutí celého území Livonské konfederace nezdařily. Na nějakou dobu se Moskevské velkoknížectví muselo smířit s tím, že podmanit si Livonsko nebude tak jednoduché, jak se předpokládalo, a obrátilo se proti Velkoknížectví litevskému, čímž Livonská konfederace získala krátkou časovou rezervu.[6]

Ivan IV. Hrozný se však územních nároků Moskvy nevzdal a vypověděl Livonsku válku. Formální záminkou k tomu byla pasvalyská smlouva mezi Livonským řádem a polsko-litevským státem ze 14. září 1557, kterou ruský car vyložil jako porušení mírové smlouvy s Livonskem, v níž se obě strany zavázaly neuzavírat spojenectví s Polskem, Litvou anebo Švédskem,[7] ale ve skutečnosti jen využil oslabení Livonské konfederace. Není pochyb o tom, že po získání přístupu k Baltskému moři již dlouho toužil. K tomu sice Ruské carství (takto se od roku 1547 jmenoval stát, kterému Ivan IV. vládl) omezený přístup mělo, a to u pevnosti Ivangorod, ale nešlo o strategicky důležité území.[8] Navíc bylo Livonsko podle Ivana IV. překážkou při navazování kontaktů Ruska se západem.[9]

Ačkoli Livonský řád poměrně brzo zanikl (1561) a sen Ivana Hrozného, zdálo by se, mohl být splněn, proti němu vystoupila široká koalice: Polsko, Švédsko a Dánsko, tedy státy, které si nepřály obsazení livonského území Ruskem. Ivan IV. se tím ocitl ve svízelné situaci, přesto však rozhodl, že bude pokračovat ve válce, která pak trvala dalších dvacet let. Protože musel válčit na několika frontách najednou, nedokázal si pobaltské území

[5] Plakans, Andrejs. *A Concise History of the Baltic States.* Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 86.
[6] Tamtéž, s. 88.
[7] Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štol, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1996, s. 115.
[8] Шишкин, Сергей. „Ливонская война (1558–1583)", in *Историко-биографическая энциклопедия Руси «От Руси древней до Империи Российской»* [online]. 2010. Dostupné z http://www.iot-ekb.ru/livon_w.htm [cit. 16. 05. 2017].
[9] Tamtéž [cit. 16. 05. 2017].

udržet.[10] Rigu obsadili Švédové, na levém břehu Západní Dviny (Daugavy) zase vzniklo Kuronské a zemgalské vévodství jako lenní území Litevského velkoknížectví a později polsko-litevského soustátí.

Švédsku, které si nárokovalo „dominanci v severní Evropě“,[11] se podařilo zcela odříznout soupeře od Baltského moře[12] a do Pobaltí se Rusko vrátilo teprve za Petra I. v průběhu Severní války. V roce 1710 byla Riga odebrána Švédům a stala se hlavním městem Rižské gubernie v rámci Ruského impéria. Kuronské vévodství, které formálně zůstávalo lénem Republiky obou národů, se dostalo do sféry vlivu Ruska po sňatku vévody Fridricha Viléma s neteří Petra I. Annou Ivanovnou (1710).[13] Vévoda sice rok na to zemřel, ale ruský vliv v tomto regionu byl i nadále silný. Veškerou správu zde vedl favorit Anny Ivanovny ruský diplomat hrabě Petr Bestužev-Rjumin.[14]

Na to, do jaké míry bylo ruské zapojení do Severní války součástí předem promyšleného plánu Petra I. na získání Pobaltí, jsou různé pohledy. V Rusku je dnes rozšířen názor, že Petr I. byl navýsost prozíravý panovník, který střízlivě odhadoval své šance na dobytí tohoto území z rukou Švédska. Mnozí historikové s tím však nesouhlasí. Mimo jiné lotyšský historik Henriks Strods tvrdil, že ještě v roce 1701 bylo Rusko ochotno postoupit Livonsko s Rigou Polsku a ani v roce 1704 car „nepomýšlel na připojení celého Livonska k Rusku“.[15] Téhož názoru byl Vasilij Ključevskij, který měl za to, že Rusko „vtáhl“ do Severní války předák livonské šlechty Johann Patkul.[16]

Ať tomu bylo jakkoli, na základě Nystadského míru z roku 1721 získalo Rusko de jure baltské pobřeží a tím přístup k Baltskému moři. Také vliv v Kuronsku nebyl pro Rusko zanedbatelný. Tento region pro ně měl totiž velký praktický význam, protože kryl od západu důležité přístavní město Rigu a současně mohl sloužit jako nástupní prostor pro vyvíjení nátlaku na Polsko a Prusy.[17]

V roce 1737 dynastie Kettlerů vládnoucí v Kuronsku zanikla: zemřel její poslední představitel vévoda Fridrich Kettler. Rusko toho využilo a obsadilo Mitavu[18] (dnešní

[10] Plakans, Andrejs. *A Concise History...*, cit. d. [pozn. č. 5], s. 89.
[11] Tamtéž, s. 98.
[12] V tom, kdy přesně k tomu došlo, se různí autori rozcházejí: tak námi citovaný Andrejs Plakans uvádí rok 1617 (Plakans, Andrejs. *A Concise History...*, cit. d. [pozn. č. 5], s. 98), kdežto Luboš Švec až rok 1581 (Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štol, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*, cit. d., [pozn. č. 7], s. 120).
[13] Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štol, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*, cit. d., [pozn. č. 7], s. 149.
[14] Ключевский, Василий. *Курс русской истории. Полное издание в одном томе.* Москва: Альфа-книга, 2017, s. 784.
[15] Стродс, Хенрик. *Курляндский вопрос в XVIII веке.* Рига: Латвийский университет, 1993, т. 1, s. 63.
[16] Ключевский, Василий. *Курс русской истории...*, cit. d. [pozn. č. 14], s. 650.
[17] Plakans, Andrejs. *A Concise History...*, cit. d. [pozn. č. 5], s. 140–142.
[18] Tamtéž, s. 140.

Jelgava). Novým vévodou Kuronska byl brzo na to zvolen Ernst Biron, syn středně zámožného baltoněmeckého šlechtice a favorit Anny Ivanovny, která od roku 1730 již byla ruskou carevnou. Své vévodství spravoval ponejvíce z Petrohradu. Kuronsko tak bylo stále více vtahováno do mocenské sféry Ruska.

V roce 1772, po prvním dělění Polska, bylo do Ruska začleněno území Latgalska (polské Inflanty). Podle Andrejse Plakanse[19] si přitom místní obyvatelé ani nemuseli všimnout, že se v jejich životě něco změnilo a že nyní přináležejí k jinému státu: carevna Kateřina II. se omezila na administrativní reformu a jinak do stávajících poměrů ani platných zákonů nezasahovala. To plně odpovídá koncepci rané politiky ruských panovníků vůči okrajům impéria, o čemž bude podrobněji pojednáno v následující podkapitole.

Koncem 18. století, v roce 1795, bylo k Rusku připojeno Kuronsko. Zánikem Polska přirozeně zanikla také lenní závislost Kuronska na něm, takže jeho začlenění do Ruska bylo jen otázkou času. Kuronským vévodou byl v té době Petr Biron, syn Ernsta Birona. Místní šlechta jej, stejně jako otce, neměla v oblibě.[20] A na rozdíl od otce vévoda Petr nelpěl tolik na moci.[21] V březnu 1795 přijel do Petrohradu a podepsal abdikaci; mezitím kuronští šlechtici poslali k carevně Kateřině II. deputaci se žádostí o přijetí jejich vévodství do Ruska. Té bylo učiněno zadost. Kuronské a zemgalské vévodství zaniklo. Od této doby se celé území současného Lotyšska stalo součástí Ruského impéria.

1.2. Principy ruské politiky v Pobaltí

V rámci Ruského impéria měly pobaltské gubernie hned od počátku zvláštní postavení.[22]

Od Petra I. potvrzovali ruští carové při intronizaci veškeré starodávné výsady pobaltských Němců, především vlastnictví půdy a svobodu vyznání. Místní šlechtici drželi plně pod kontrolou soudní a výkonnou moc a v jejich rukou se nacházela správa tohoto kraje.[23] Potvrzování jejich výsad ruskými panovníky bylo de facto pouhou formalitou. Za

[19] Tamtéž, s. 153.
[20] Курукин, Игорь. *Бирон.* Москва: Молодая гвардия, 2014, s. 410–413.
[21] Tamtéž.
[22] Řečeno slovy historika Davida Kirbyho, „nikde jinde nebyl provinciální separtismus tak pevně zakotven jako v těchto třech guberniích“ (Kirby, David. *The Baltic World 1772–1993: Europe's Northern Periphery in an Age of Change*. Singapore: Longman Pub Group, 1995, s. 78).
[23] O roli baltoněmecké elity v životě pobaltských gubernií existuje velké množství publikací, z nichž nám připadá nejzajímavější článek německé slavistky Annelore Engel-Braunschmidtové (Энгель-Брауншмидт, Аннелоре. „Прибалтийские немцы о себе и о других“, in *Studia Russica Helsingiensia et Tartuensia, XII. Мифология культурного пространства: К 80-летию Сергея Геннадиевича Исакова.* Вып. XII. Тарту: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, s. 318–337).

Alexandra I. byla přidána klauzule, že pobaltské zákony nemají být v rozporu se zákony platnými pro celé Rusko, ale také tato slova představovala jen formalitu, protože ve skutečnosti se nic nezměnilo. Ani za Mikuláše I. nedošlo k žádným změnám; ba naopak, za jeho vlády se výsady německých šlechticů dokonce rozšířily.[24] Jakmile se někdo z ruských panovníků zmínil o případných reformách na tomto území, hned mu baltští Němci připomínali Nystadský mír z roku 1721, jímž bylo Němcům v Pobaltí zaručeno postavení vládnoucí vrstvy. Ani velkorysé všeruské liberální reformy care Alexandra II. (především reforma zavádějící zemstva a reforma soudnictví) se proto Pobaltí nedotkly.

Jako první potvrdit tyto německé výsady rázně odmítl car Alexandr III. V této době, tj. zhruba od 80. let 19. století, byly započaty základní reformy, které zvláštní postavení Pobaltí značně podlomily. Avšak ani tehdy se toto zvláštní postavení nepodařilo úplně zrušit: například místní šlechtici si i nadále podrželi samosprávu.

Odborníci se shodují na tom, že politika ruských úřadů vůči těmto guberniím byla nejednoznačná. Historik Jurij Semenov tvrdí, že o „národnostní politice ruských mocenských představitelů“ vůbec nelze hovořit, protože o „národnostní“ politiku v pravém smyslu tohoto slova v Rusku nikdy nešlo. Ta podle něho sice opravdu byla zaměřena vždy na regiony, ale jen proto, aby tam byla zajištěna ruská nadvláda.[25] Takovou politiku nazýva Semenov politikou řízení regionů, nikoli národnostní. Toto tvrzení nám připadá zcela opodstatněné, i když dost samozřejmé: je přece jasné, že vnitřní politika takového absolutistického státu, jaký představovalo Ruské impérium, musela směřovat k centralizaci a unifikaci celého území.

Na druhé straně by se mohlo zdát, že s tímto námi vysloveným názorem byla politika ruských úřadů vůči Pobaltí de facto v rozporu. Skutečně, opakované potvrzování zvláštního postavení tohoto regionu sotva přispívalo k unifikaci impéria. Nelze však zapomínat, že většině ruských panovníků velmi záleželo na podpoře šlechty, včetně té baltoněmecké. Petr I. si musel zajistit podporu místní elity proto, aby připojení tohoto území proběhlo snadněji a rychleji. Kateřina II., která se chopila moci v důsledku palácového převratu, se opírala hlavně o šlechtu a ztráta její podpory by pro ni byla nebezpečná. Alexandr I. si příliš dobře pamatoval na osud svého otce Pavla I., který šlechtu proti sobě silně popudil. Zvážíme-li tyto okolnosti, bude pro nás zřejmé, že politika

[24] Dejmek, Jindřich. *Lotyšsko*. Praha: Libri, 2010, s. 57.
[25] Семенов, Юрий. *Национальная политика в императорской России: цивилизованные окраины (Финляндия, Польша, Прибалтика, Бессарабия, Украина, Закавказье, Средняя Азия)*. Москва: Старый сад, 1997, s. 68.

ruských mocnářů vůči Pobaltí musela být přinejmenším *opatrná*.

Tím nechceme říci, že tato situace ruským panovníkům vyhovovala. Samozřejmě do jisté míry byl tento status quo pro Rusko výhodný: poskytoval místním Němcům samosprávu výměnou za jejich loajalitu a klid v tomto regionu. Právě tak tomu bylo v případě Petra I. Jestliže se však budeme držet této logiky, pak dospějeme k závěru, že teprve Alexandr III. rozhodl započít s rusifikací a unifikací tohoto území, což by samozřejmě bylo mylné a povrchní tvrzení. Náběhy k tomu byly už dříve. O omezení moci šlechticů v Pobaltí se začalo hovořit už za Kateřiny II. Přestože carevna chápala, že potřebuje podporu šlechty, jedním z pilířů její vnitřní politiky vždy byla právě kodifikace a unifikace zákonů, proto se jí situace s pobaltskými šlechtici nemohla zamlouvat. Historik Sergej Solovjov cituje[26] jednoho z dvořanů Kateřiny II. Jasinova, který, jakož i mnozí jiní, požadoval zavedení v Pobaltí zákonů platných pro celé Rusko: „Je s podivem, že Livonsko a Estonsko, jež si již dávno Ruská država podmanila, se podnes soudí podle cizího práva“.[27] O pokusech změnit situaci v Pobaltí výmluvně svědčí také skutečnost, že Alexandr I. v letech 1817–1819 zrušil v Kuronsku a Livonsku nevolnictví (na to pomýšlela už Kateřina II.). Postavení místní šlechty to však nijak podstatně nezhoršilo.

Pokusy o změnu situace tu tedy byly. Narážely ovšem na obrovské množství zákonů, které bylo třeba nově upravit, a na odpor pobaltských Němců, což může budit zdání, že ruští carové nepovažovali reformy v Pobaltí za nutné, ale ve skutečnosti tomu tak nebylo. Jako velice logická se nám jeví domněnka, že ruští panovníci byli poněkud na rozpacích, jak mají vůči tomuto regionu jednat.[28] Na jedné straně jim bylo jasné, že musí být integrován do všeruského celku. Na druhé straně se báli přijít o loajalitu místní německé šlechty. Nicméně situace vyžadovala vyřešení. Výrazně chyběla nová sbírka kodifikovaných zákonů,[29] na nichž se od dob Mikuláše I. také pracovalo, ale šlo to ztěžka a velmi pomalu.

V historiografii se často vyskytuje názor, že území Pobaltí nebylo za Petra I. integrováno do Ruska zcela záměrně, protože je tento panovník vnímal jako svého druhu „most“ mezi Ruskem a Evropou a ve své snaze modernizovat Ruské impérium plánoval převzít místní správní systém a aplikovat jej na celé ruské území.[30] To nelze vyloučit.

[26] Соловьев, Сергей. *История России с древнейших времен.* Т. 27, гл. 2. *Lib.ru/Классика.* [online]. 2007. Dostupné z http://az.lib.ru/s/solowxew_sergej_mihajlowich/text_1270.shtml#200 [cit. 10. 06. 2017].
[27] Zde a dále, není-li uvedeno jinak, je český překlad cizojazyčných citátů pořízen autorkou této práce.
[28] Kirby, David. *The Baltic World 1772–1993*..., cit. d. [pozn. č. 22], s. 102.
[29] Kodifikaci zákonů si ostatně přáli i sami baltští Němci, pro něž byla závadou spíše nepřesnost a neurčitost formulací než neshoda místního práva se všeruskou legislativou.
[30] Бакланов, Вячеслав. „Остзейские губернии как окраинный Запад Российской империи в XVIII

Avšak v každém případě oddělenost Pobaltí od ostatních částí Ruského impéria začala průběhem času představovat pro ruské panovníky stále větší problém. Rozpory se zostřovaly, a právě v tomto okamžiku vstoupili na jeviště dějin mladolotyši.

1.3. Počátky lotyšského národního hnutí

Podle klasifikace Miroslava Hrocha se lotyšské národní hnutí řadí mezi hnutí „opožděného" typu.[31] Hroch zdůrazňuje: „Velká část úkolů, kterou u statních národních hnutí splnila fáze A[32], byla zde předmětem úsilí teprve v průběhů fáze B".[33]

Baltoněmecký spisovatel žijící v Livonsku Garlieb Merkel vydal v roce 1796 knihu *Die Letten*. Stal se tak prvním autorem, který veřejně projevil zájem o lotyšský národ. Jeho vztah k Lotyšům byl spíše soucitný, stavěl se k nim jako k historicky utlačovanému etniku.[34]

To otevřelo cestu veřejné diskusi, jejíž účastníci hledali odpověď na otázku, jak má být lotyšské etnikum vnímano a co ho čeká v budoucnosti. Pohledy se značně lišily: jedni se domnívali, že lotyšský národ je odsouzen ke germanizaci, jiní zase, že k rusifikaci, někteří naopak usilovali o uchování lotyšského jazyka (šlo však spíše o shovívavý zájem prodchnutý romantickými náladami). Samotní Lotyši se této diskuse téměř neúčastnili, což, vzhledem k tomu, že drtivou většinu národa tvořili rolníci, vůbec nepřekvapuje. Můžeme proto jen hádat, zda sami sebe v té době vnímali pouze jako rolníky, nebo jako Lotyše, anebo jako lotyšské rolníky.[35] Podle Hrocha tedy nelze tvrdit, že by fáze A lotyšského národního hnutí začala už na konci 18. století s vydáním Merkelovy knihy. Lotyši se do diskuse o budoucnosti své kultury sice začali postupně zapojovat, k tomu však potřebovali vzdělání; mezitím na univerzitě v Tartu, která byla pro Lotyše „jedinou domácí (livonskou) vysokou školou",[36] studovalo v letech 1803–1850 podle oficiálních statistik všehovšudy 33 Lotyšů.[37] Je tedy jasné, že ke zmíněné diskusi mohli přispět jen nepatrnou

---

веке", in *Территория историка.* [online]. 2014. Dostupné z http://historick.ru/view_post.php?id=126&cat=15 [cit. 12. 06. 2017].

[31] Hroch, Miroslav. *V národním zájmu.* Praha: NLN, 1999, s. 51.

[32] Podle Hrocha prochází každé národní hnutí nezbytně třemi základními fázemi: A, B a C. Fáze A představuje období zájmu o jazyk a minulost etnické skupiny, B je fáze národní agitace a snahy skupiny vlastenců přesvědčit příslušníky dané etnické skupiny, že mohou požadovat rovnoprávnost s ostatními národy, a byla-li tato agitace úspěšná, nastává fáze C, znamenající počátek již skutečně masového hnutí. S tímto dělením souhlasíme a ve své práci je aplikujeme.

[33] Hroch, Miroslav. *V národním zájmu*, cit. d. [pozn. č. 31], s. 28.

[34] Dribins, Leo. *Nacionālais jautājums Latvijā 1850–1940.* Rīga: Mācību apgāds, 1997, s. 11.

[35] Podrobněji viz Bērziņš, Jānis (ed.) *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres.* Rīga: Latvijas Universitātes institūta apgāds, 2000, s. 424–425.

[36] Štoll, Pavel. *Lotyšská kultura...*, cit.d. [pozn. č. 3], s. 76.

[37] Bērziņš, Jānis (ed.) *Latvija 19. Gadsimtā...*, cit. d. [pozn. č. 35], s. 425.

měrou, natož aby byli s to formulovat programové národní požadavky. Baltští Němci, ač se zajímali o lotyšský jazyk a lidovou kulturu, o formulování takového programu pochopitelně nestáli. To všechno vedlo Hrocha k závěru, že výsledký první fáze lotyšského národního hnutí byly „kusé“.[38]

O to prudší byl růst národní aktivity v polovině 50. let 19. století. Skupina Lotyšů, kteří v té době studovali na Tartuské univerzitě, se začala pravidelně scházet na tzv. Dorpatských lotyšských večerech,[39] kde se debatovalo o lotyšské kultuře a hlavně o jazyce a otázce národního vzdělání. Tyto večery pořádali Krišjānis Valdemārs, Krišjānis Barons a Juris Alunāns, tedy lidé, kteří byli v čele celého mladolotyšského hnutí. Je pozoruhodné, že mezi jeho předními představiteli nenajdeme ani jednoho Lotyše, který by se byl nějakým způsobem podílel na dění během přípravného období, ačkoliv, jak jsme už říkali, takoví Lotyši existovali, byť jich byla jen hrstka. Jejich posláním však zřejmě bylo položit základní kámen, což nesmíme podceňovat, protože napsat „Narodil jsem se jako Lotyš a jako Lotyš chci také zemřit“, jak to udělal středoškolský učitel Hermanis Trejis,[40] znamenalo v roce 1829 mnoho. Novou hybnou silou se ovšem stali, jak tomu bývá často, studenti.

Od roku 1856 začaly vycházet první lotyšské národní noviny *Mājas Viesis* [Host do domu]. Na jejich stránkách byly publikovány nejrůznější příspěvky od mladolotyšských autorů týkající se kultury, jazyka, folkoru a vzdělání; někdy v nich také bylo poukazováno na nerovnoprávné postavení lotyštiny oproti ruštině a němčině. Proto se redakční rada začala obávat konfliktu s carskou administrací a spolupráci s mladolotyši ukončila. Ti si tedy museli hledat novou platformu pro vyjádření svých názorů a v roce 1862 založili v Petrohradě svůj list *Pēterburgas Avīzes* [Petrohradské noviny], kde začali publikovat nejen materiály na historická, sociální a politická témata, ale i literární díla, tj. vlastní tvorbu. Publikovali také jinde, vycházely jim stejně tak knihy v němčině jako články v ruštině, a postupně se o mladolotyších začalo mluvit. Všimli si jich Rusové i pobaltští Němci a také si jich všimli lotyští rolnici, což pro ně bylo obzvláště cenné. Například Krišjānis Valdemārs jim všemožně pomáhal.[41]

Je zcela jasné, jak na to museli reagovat pobaltští Němci. Nyní, když se mladolotyši

[38] Hroch, Miroslav. *V národním zájmu*, cit. d. [pozn. č. 31], s. 28.
[39] Lot. Tērbatas latviešu vakari (město Tartu se v té době jmenovalo Derpt, rusky Дерпт, německy Dorpat).
[40] Dribins, Leo. *Nacionālais jautājums Latvijā 1850–1940*, cit. d. [pozn. č. 34], s. 12.
[41] Bērziņš, Jānis (ed.) *Latvija 19. Gadsimtā...*, cit. d. [pozn. č. 35], s. 432. Pomáhal i těm, kteří se z ekonomických důvodů přesidlovali z pobaltských gubernií do ruského vnitrozemí, ačkoliv se právě k tomuto přesídlení se stavěl dost kriticky, protože to odporovalo jeho idealistické představě o jednotném národu.

nejen romanticky zajímali o teoretické studium lotyštiny, ale vzpírali proti jejich politické i jazykové nadvládě, z jejich strany následovala ostrá a nemilosrdná kritika. Jaká však byla reakce Rusů?

Pobaltským guberniím věnovali Rusové vždy velkou pozornost. Pro ruské vědce představovalo Pobaltí oblast zajímavou a cizí, která si zaslouží být zkoumána. Nejvýznamnější ruští historikové jako Vasilij Tatiščev, Nikolaj Karamzin a později Sergej Solovjov ve svých spisech zmiňovali Pobaltí, což bylo nesmírně důležité, protože baltoněmečtí historikové, kteří o tomto území pochopitelně psali také, se nikdy nevěnovali období předněmeckému, jakoby neexistovalo. Ruští publicisté a dokonce literáti od Denise Fonvizina až po Afanasije Feta popisovali architekturu Rigy, krásu baltské přírody, ale také život místních rolníků. Ve druhé polovině 19. století se množství publikací věnovaných lotyšskému regionu zvýšilo úměrně zvýšení zájmu o lotyšskou a estonskou historii a především o rusko-lotyšsko-estonské historické kontakty.

To všechno neznamená, že by bylo Pobaltí v Rusku viděno v růžových barvách, právě naopak. Žádný historik či publicista píšící o těchto guberniích nemohl opomenout téma utlačování místního obyvatelstva, a to nejenom lotyšských rolníků, ale i Rusů. Baltoněmecká politika, o které se v Rusku velmi dobře vědelo, budila v Rusech pohoršení a nikdo nechápal, proč do toho nezasahuje ruská vláda. Docházelo dokonce k paradoxním situacím, kdy ruští úředníci v Pobaltí museli čelit ruskými cary zavedeným pořádkům.[42] Výmluvný je v tomto ohledu případ slavjanofila Jurije Samarina, který byl v roce 1849 zatčen za rukopisné *Listy z Rigy*, v nichž ostře kritizoval tamější poměry. (O vztazích slavjanofilů a mladolotyšů bude podrobněji pojednáno v následující kapitole.) Nakonec v 60. letech 19. století se o „pobaltské otázce“ začalo často psát v ruských novinách, jejichž čtenáři samozřejmě nesympatizovali s Němci. Mladolotyši tak cítili ze strany Rusů určitou podporu, ale v roce 1865 vydávání listu *Pēterburgas Avīzes* bylo zastaveno (už předtím se v něm kvůli nátlaku ruské cenzury přestalo psát o otázkách politického charakteru, čímž tyto noviny značně ztratily na popularitě). Navíc o aktivní Valdemārsovu činnost projevila zájem ruská policie, a tak se roku 1866 přestěhoval do Moskvy.

Tyto dvě události, ukončení vydávání *Pēterburgas Avīzes* a odjezd Valdemārse, uzavírají první období činnosti mladolotyšů.[43,] Toto období můžeme podle M. Hrocha

[42] Гурин, Александр. „Рига в русском сознании“, in *Русские Латвии.* [online]. 2010. Dostupné z http://www.russkije.lv/ru/pub/read/gurin-riga-in-the-russian-consciousness/a-gurin-chapt-6.html [cit. 18. 06. 2017].
[43] Bērziņš, Jānis (ed.) *Latvija 19. Gadsimtā...*, cit. d. [pozn. č. 35], s. 434.

označit jako přechodné od fáze B1 k fázi B2, kdy se dostavují první výsledky sílící aktivity představitelů národního hnutí v podobě stoupajícího počtu jeho příznivců.[44] V době, kdy se k mladolotyšům přidal Brīvzemnieks, tedy od konce 60. let 19. století, již lze mluvit o relativně masovém charakteru tohoto hnutí.[45]

[44] Hroch, Miroslav. *V národním zájmu*, cit. d. [pozn. č. 31], s. 16.
[45] Bērziņš, Jānis (ed.) *Latvija 19. Gadsimtā...*, cit. d. [pozn. č. 35], s. 440.

2. Život a osobnost Fricise Brīvzemniekse

2.1. Mladá léta

Fricis Brīvzemnieks se narodil 1. listopadu (podle juliánského kalendáře 20. října) roku 1846. Jeho vlastní příjmení znělo Treilands nebo Treulands (takto byl zapsán do církevní matriky). Pseudonym Brīvzemnieks, což lotyšsky doslova znamená „svobodný rolník“, začal používat až začátkem 70. let 19. století, když už byl v Moskvě. Tento budoucí bojovník za práva lotyšského národa měl německý původ; v té době však na tom, jak jsme naznačili v předchozí kapitole, nebylo nic paradoxního. Narodil se v západním Kuronsku, v panství Rokaiži nedaleko města Aizpute,[46] tedy v oblasti, o níž Teodors Zeiferts říkal, že německý živel tam byl přítomen v daleko větší míře než v ostatních částech Pobaltí.[47]

Fricisova matka Julie Haaková byla Němka, jejíž předkové se do Kuronska přestěhovali ze Saska. Otec Jēkabs Treilands byl povoláním řemeslník. Treilandovi byli nepříliš zámožní, otec byl nucen neustále pracovat, aby mohl uživit rodinu. Matka brzo zemřela na choleru, proto se Fricisovy výchovy ujala jeho babička z otcovy strany Līze Treilande. Byla to Lotyška, s Fricisem mluvila lotyšsky, vyprávěla mu lotyšské lidové pohádky a zpívala lidové písně. Fricis tak byl vychován zcela v duchu lotyšských lidových tradic,[48] což pravděpodobně ovlivnilo jeho pozdější zájem o lotyšskou etnografii.

V polovině 50. let návštěvoval Fricis střední školu v Aizpute. Tato škola měla dobrou pověst a Fricis se zde seznámil s lidmi, s nimiž se pak přátelil po celý život. Z nich si zaslouží pozornost Laubes Indriķis, kterého s Brīvzemnieksem pojilo nejen přátelství: byl mu nápomocen, pokud to bylo v jeho silách, také při jeho pozdější vědecké činnosti, například mu posílal etnografické materiály a pomáhal při jejich systematizaci.

Když Fricis vychodil tuto školu, bylo jasné, že rodina nemá finance, aby ho mohla poslat na další studia někam daleko. Po nějakou dobu dokonce hrozilo, že se Fricisovi vůbec nedostane vysokoškolského vzdělání, až konečně náhodou zahlédl v *Pēterburgas Avīzes* zprávu o Horyhorácké zemědělské škole, v té době už povýšené na vysoké učení (dnešní Běloruská zemědělská akademie), která se nacházela v tehdejší Mohylevské gubernii, jejíž nejlepší studenti byli odměňováni stupendiem ve výši 120 rublů ročně. To

[46] Tehdy se město Aizpute jmenovalo Hasenpoth, rusky Газенпот.
[47] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks. Tautas darbinieka mūžs un laikmeta aina, I*. Rīga: RLB Brīvzemnieka rakstu komisija, 1929, s. 11.
[48] Tamtéž, s. 14.

také byl jediný důvod, proč se Fricis rozhodl, že bude studovat právě tam, přestože nikdy netíhl k technickým naukám, zvláště k zeměměřičství, a studium na této škole mu příliš neprospělo.[49] Ostatně zde, tak jako na střední škole v Aizpute, studovala hrstka Lotyšů, se kterými se Fricis rychle spřátelil.

Stojí za zmínku, že v době svého studia, a to roce 1865, zaslal Fricis vlastní krátkou noticku o Horyhorácké zemědělské škole redakci listu *Pēterburgas Avīzes*. V té stručně vylíčil, jak se mu studuje, přičemž položil zvláštní důraz na to, že mezi studenty jsou zde mimo jiné Lotyši, a uvedl i svou adresu, aby se na něho mohl kdokoli obrátit s otázkami ohledně studia na této škole. Noticku podepsal svým vlastním jménem: F. Treulands.[50]

Tuto školu Fricis absolvoval v roce 1866 a protože neměl jasnou představu o tom, čemu se chce věnovat nadále, rozhodl se, že zkusí pokračovat ve studiu téhož oboru v Petrohradě. Rozjel se tam, ale ke studiu přijat nebyl, a nakonec se v srpnu 1867 ocitl, téměř bez peněz, v Moskvě.

2.2. Moskevské období

V první ruské metropoli získal Treilands zpočátku skromné místo na Rozhraničovacím úřadu (*Межевая канцелярия*), do Moskvy však přijel hlavně proto, aby se zde seznámil s Krišjānisem Valdemārsem, o kterém tolik slyšel za svého pobytu v Petrohradě.[51]

Seznámili se týž den. Treilands si vyhledal Valdemārse v redakci listu *Московские ведомости* a ten ho prakticky hned pověřil úkolem sestavit rusko-lotyšsko-německý slovník. Když spolu hovořili, postěžoval si Valdemārs, že to měl udělat Krišjānis Barons, ale ten na nějaký čas z Moskvy odjel, proto se tím musí zabývat on, který beztak má hodně práce. „V tomto okamžiku ho jakoby něco napadlo. Přešel na jiný jazyk a zeptal se mě: Umíte lotyšsky?“.[52] Treilands přisvědčil.

Tímto okamžikem také začala jejich dlouholetá a plodná spolupráce. Treilands zakotvil v Moskvě. Na Rozhraničovacím úřadu sloužil pouhý rok, načež byl zvolen za člena Imperátorské společnosti milovníků přírodních věd, antropologie a etnografie (*Императорское общество любителей естествознания, антропологии и*

[49] Tamtéž, s. 41.
[50] Tamtéž, s. 39.
[51] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices.* Riga: Liesma, 1991, s. 26.
[52] Tamtéž, s. 28. Dále následuje pozoruhodná a dobově příznačná Brīvzemnieksova poznámka: „Do této chvíle jsme spolu hovořili německy, protože v té době pro vzdělané Lotyše, a to i pro ty nejhorlivější vlastence, ještě nebylo přirozené mluvit a psát ve svém rodném jazyce“.

этнографии), začal publikovat v moskevských novinách, seznámil se s redaktory listu *Московские ведомости* Michailem Katkovem a Petrem Leonťjevem a také se slavjanofilem Ivanem Aksakovem a stal se dost známou osobností v kruzích moskevské inteligence té doby. Byl vnímám jako téměř oficiální pomocník[53] „hlavního" moskevského Lotyše Krišjānise Valdemārse a měl na starosti práci s lotyšskou mládeží pobývající v Moskvě. Právě na něho se mladí lotyští studenti obraceli o pomoc a radu.[54] Nemohl se tím samozřejmě živit, proto po příkladu mnoha svých druhů pracoval jako učitel němčiny: nejprve soukromě ve městě Ivanovo-Vozněsensk ležícím 300 km od Moskvy, pak v Rjazani a v letech 1876–1887 na prestižním Prvním moskevském gymnáziu v ulici Volchonka. Toto poslední místo bylo poměrně slušně placeno a Brīvzemnieks konečně přestal mít trýznivý pocit neustálé finanční tísně.[55]

Brīvzemnieksovo jméno bývá spojováno především s jeho folkloristickou a etnografickou činností. Není divu: jeho samotného tato oblast zřejmě zajímala nejvíce. De facto celá jeho nevelká kniha pamětí je věnována podrobnému popisu jeho etnografického bádání, etnografické výpravě do Lotyšska v roce 1869 a následné práci na systematizaci shromážděných materiálů. Brīvzemnieks jako první začal vyzývat Lotyše (prostřednictvím lotyšských periodik jako *Baltijas Vēstnesis*), aby mu posílali všechno, co jim připadalo zajímavé: písně, pohádky, přísloví apod. Velmi záhy po jeho návratu z etnografické výpravy v srpnu 1869 se v jeho rukou shromáždilo tak velké množství materiálů, že mu bylo jasné, že se nebude moci omezit na několik dílčích publikací s krátkou etnografickou charakteristikou lotyšského národa a ukázkami z lidové tvorby, nýbrž že bude muset vydávat rozsáhlé spisy s lotyšskými originály, jejich překlady do ruštiny a komentářem.[56] V roce 1873 mu vyšla sbírka lotyšských lidových písní (1118 textů v lotyštině tištěných azbukou), v roce 1881 pak objemná sbírka lotyšských přísloví, pořekadel, hádanek a zaříkání. Brīvzemnieks už ani nestíhal katalogizovat všechno, co měl k dispozici, zatímco materiály stále přibývaly. Když pochopil, že na to všechno nestačí, požádal svého přítele a kolegu Krišjānise Baronse, aby se ujal sběru lotyšských dain,[57] a tato činnost Baronse proslavila.

Brīvzemnieks se věnoval nejen vědě, ale i literatuře. Od mládí psal básně a od roku

[53] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 124.
[54] Liepiņš, Eduards. *Maskavas latviešu vakari: 1870.–1920.–1970. Fraternitas Moscoviensis.* Sidneja: Liepiņš, 1970, s. 36.
[55] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 105.
[56] Tamtéž, s. 94–96.
[57] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 121.

1869 je publikoval v *Baltijas Vēstnesis*. Je pozoruhodné, že své básně psal Brīvzemnieks vždy lotyšsky, i když v mládí to pro něho bylo dost obtížné, což zrcadlí také kvalita jeho raných poetických textů. Po jazykové stránce lepší jsou zralé Brīvzemnieksovy texty,[58] ale z hlediska obsahu a formy jako básník nijak zvlášť nevynikl. Museli to přiznat dokonce Brīvzemnieksovi biografové, jinak láskyplně a s respektem popisující jeho činnost: „Bylo hned od začátku zřejmé, že z něho nebude básník vytvářející nové poetické světy. Chyběl mu rozmach představivosti[…]“[59] V Brīvzemnieksově poezii převládaly dost běžné vlastenecké motivy a téma stesku po vlasti. Lépe se mu dařilo v prózách, a to jako autorovi i překladateli, o čemž ještě bude řeč. Zde, na závěr hodnocení Brīvzemnieksovova moskevského období, však musíme zvláště vyzdvihnout jeho roli při organizaci tzv. lotyšských večerů.

Eduards Liepiņš v knize *Maskavas latviešu vakari: 1870.–1920.–1970. Fraternitas Moscoviensis* píše s odkazem na paměti jednoho z účastníků těchto večerů Jēkabse Velme, že nikdo z moskevských Lotyšů tolik nepomáhal mladým lotyšským studentům jako Fricis Brīvzemnieks.[60]

Moskva se stala významným střediskem lotyšského života, až když se tu koncem 60. let 19. století objevili Valdemārs, Barons a Brīvzemnieks. Lotyši zde samozřejmě žili i dříve, ale nebylo jich mnoho a v moskevském veřejném životě se nijak neprojevovali. Postupně se počet Lotyšů v Moskvě zvyšoval a v roce 1870 čítala místní lotyšská komunita 176 lidí.[61]

Valdemārsovi tím přibylo práce: prakticky všichni nováčci si ho šli vyhledat přesně tak, jak to někdy udělal Brīvzemnieks. Stejně jako on se chtěli seznámit s již tehdy pověstnou osobností, ale zároveň ho žádali o praktickou radu, především ohledně možnosti najít si nějakou práci.[62]

Moskevské lotyšské večery probíhaly jako „technické schůzky“ již od roku 1867, když se Valdemārs, Brīvzemnieks a Andrejs Spaģis začali scházet v bytě jednoho z nich a projednávat otázky související s prací na rusko-lotyšsko-německém slovníku. Začátkem

[58] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 10.
[59] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 154. Dále se ovšem hovoří o tom, že i přesto je jeho poezie tak prodchnuta národním duchem, že nevymizela z paměti národa, jako například raná poezie Atise Kronvaldse, a nevymizí nikdy (s. 155–156). Protože nemáme dostatečné odborné znalosti v oblasti lotyšské literatury, nedokážeme to kvalifikovaně posoudit.
[60] Liepiņš, Eduards. *Maskavas latviešu vakari...,* cit. d. [pozn. č. 54], s. 33.
[61] Штраус, Видвуд. „Московская латышская община в XIX веке: краткое обозрение“, in Чубарьян А. О. (ed.), *Россия и Балтия: Остзейские губернии и северозападный край в политике реформ Российской империи. 2-я половина XVIII в.* Москва: ИВИ РАН, 2004, s. 189–190.
[62] Šalda, Vitalijs. *Latvieši Maskavā, 19. gadsimta otrā puse – 1914. gads*. Daugavpils: Saule, 2002, s. 10.

70. let, když bylo zřejmé, že Lotyšů je v Moskvě stále více, Valdemārs přišel s nápadem pořádat veřejné večery jako besedy moskevských Lotyšů na způsob těch, které svého času on a Barons pořádali v Tartu.

První takový „oficiálně vyhlášený“ moskevský lotyšský večer se konal v bytě Fricise Brīvzemniekse 20. října 1870. Zúčastnilo se ho osm lidí: kromě Brīvzemniekse a Valdemārse například budoucí lotyšský historik Jānis Krodznieks a budoucí právník, tehdy student Moskevské univerzity Krišjānis Kalniņš.[63] Později se takové večery pořádaly pravidelně, minimálně dvakrát měsíčně, a na konci 70. let se na nich scházelo někdy přes dvacet lidí.[64]

V této době již byl způsob konání těchto večerů striktně stanoven. Protože žádný veřejný prostor moskevští Lotyši k dispozici neměli, scházeli se u někoho v bytě. Občas jejich hostitelem byl samotný Krišjānis Valdemārs,[65] častěji však někdo jiný, například Krišjānis Barons, pokud byl přítomen v Moskvě, anebo – od roku 1873 pravidelně – Fricis Brīvzemnieks.[66] Hostitel obstarával pro účastníky večera čaj a bílý chléb. Pití alkoholu nebylo ve zvyku, leda při nějaké zvláštní příležitosti. Nováčkům, kteří neměli lotyšská příjmení byla tato příjmení obřadně dávána: tak se například z Jānise Krīgerse stal Jānis Krodznieks[67] a stejně tak si Fricis Treilands vzal pseudonym Brīvzemnieks.[68] Potom byly proslovovány přednášky, zajisté v lotyštině. Tento požadavek však nebyl zcela závazný: pro ty, kteří zatím nemohli dát dohromady souvislý lotyšský text, mohla být učiněna výjimka a jejich přednáška mohla zaznít v němčině.[69] Témata těchto přednášek musela být předem schválena buď Valdemārsem, anebo Brīvzemnieksem[70] a bylo samozřejmostí, že se vždy tak či onak dotýkala Lotyšska. Přitom se mohlo jednat o témata nadnesená a všeobecná (o budoucnosti lotyšského národa apod.) nebo také o témata velmi konkrétní (například zda je Shakespeare přeložitelný do lotyštiny). Po přednášce byl ponechán čas pro diskusi a případnou opravu jazykových chyb.

Takto vypadaly lotyšské večery ve druhé polovině 70. let 19. století. V 80. letech však jejich zavedený pořádek doznal podstatných změn.

V Moskvě se v té době usazovalo stále více Lotyšů, což už nebyli jenom

[63] Liepiņš, Eduards. *Maskavas latviešu vakari...*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 28.
[64] Штраус, Видвуд. „Московская латышская община...“, cit. d. [pozn. č. 61], s. 191.
[65] Tamtéž, s. 192.
[66] Tamtéž.
[67] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks. Tautas darbinieka mūžs un laikmeta aina, II*. Rīga: RLB Brīvzemnieka rakstu komisija, 1932, s. 16
[68] Tamtéž.
[69] Tamtéž, s. 18.
[70] Liepiņš, Eduards. *Maskavas latviešu vakari...*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 34.

vystudovaní učitelé či lékaři, kteří sem přijížděli z periférie za lepším životem,[71] ale také dospívající mládež. V roce 1883 na Moskevské univerzitě studovalo 14 Lotyšů (zatímco deset let předtím takových studentů bylo všehovšudy pět[72]), mezi nimi například budoucí prezident Lotyšské republiky Jānis Čakste.

Tito noví studenti, kteří tradičně navštěvovali lotyšské večery pořádané mladolotyši, patřili již k následující generaci a byli, jak je to u mládeže obvyklé, v něčem radikálnější a v něčem také méně zodpovědní. Dosavadní pořádek jim nevyhovoval jak organizačne (šlo o příliš přísné, jak se jim zdálo, dodržování formalit), tak ideologicky. Například Vitalijs Šalda uvádí, že s průběhem času stále více zpochybňovali výrazně proruské postoje Valdemārse.[73]

Jedním z nejaktivnějších stoupenců oddělení lotyšských studentů v Moskvě od moskevských mladolotyšů byl Jānis Čakste.[74] Již od roku 1883 se začaly pořádat samostatné studentské večery. Krišjānis Valdemārs se jich zpočátku účastnil,[75] ale později už ne.

To samozřejmě neznamená, že lotyšské večery v jejich klasické podobě nenavštěvovala v 80. letech žádná mládež. Naopak, například Jēkabs Velme a Jānis Krodznieks tam pravidelně docházeli.[76] Nicméně rozkol v moskevskémm lotyšském prostředí již byl zřejmý.

Navíc od roku 1881, po zavraždění care Alexandra II., platil zákaz veřejných shromáždění, který se vztahoval také na lotyšské večery.[77] Tradice jejich pořádání tím byla ohrožena; nyní se Lotyši mohli scházet jen tajně. Schůzky v bytě Valdemārse, který byl beztak pod dohledem policie, se zcela přirozeně nemohly konat a Valdemārsova účast na těchto večerech vůbec byla omezena. Tak během jedné z takových schůzek pořádané začátkem 80. let v bytě Bandrevičse u dveří zazvonil policista a vyptával se ho, kdo jsou tito lidé a zda je to opravdu jenom přátelské setkání. Valdemārs tehdy z bytu unikl bez újmy, aniž byl identifikován či zadržen, ale tato příhoda na něj silně zapůsobila.[78]

Brīvzemnieks, který pod dohledem policie nebyl, neměl důvod se čehokoli obávat,

[71] Штраус, Видвуд. „Московская латышская община...“, cit. d. [pozn. č. 61], s. 191.
[72] Tamtéž, s. 193.
[73] Šalda, Vitalijs. *Latvieši Maskavā...*, cit. d. [pozn. č. 62], s. 24.
[74] Liepiņš, Eduards. *Maskavas latviešu vakari...*, cit. d. [pozn. č. 54], s. 38.
[75] Šalda, Vitalijs. *Latvieši Maskavā...*, cit. d. [pozn. č. 62], s. 26.
[76] Velme, Jēkabs. „Atmiņas no manas Maskavas dzīves“, in *Izglītības Ministrijas Menešraksts.* Č. 12, 1922 [online] Dostupné z http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_izmm1922n12|page:3|issueType:P [cit. 28. 03. 2017].
[77] Šalda, Vitalijs. *Latvieši Maskavā...*, cit. d. [pozn. č. 62], s. 20.
[78] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 22–23.

proto se nadále lotyšské večery nadále konaly povětšině u něho.[79]

Téměř všichni[80] autoři a badatelé hodnotí Brīvzemnieksovu úlohu v dějinách moskevských lotyšských večerů shodně: nebyl jejich „duchovním vůdcem“ (tato role se jednomyslně přisuzuje Valdemārsovi), ale praktickou hybnou pákou. Nejčastěji právě u něho se jejich účastníci scházeli, především právě on udržoval za všechny moskevské Lotyše styky s rodáky v pobaltských guberniích, informoval je o moskevské komunitě a naopak moskevskou obec o životě rodáků doma[81] a také aktivně vštěpoval mladým lidem kolem sebe pravé lotyšské vlastenecké cítění. Bohužel dlužno uznat, že tuto misi plnil někdy příliš pedanticky, čímž nepřitahoval, ale naopak spíše odrazoval ty, jimž chtěl pomoci. Lotyšským večerům přikládal tak velkou ideologickou váhu jako nikdo jiný, snad také včetně samotného Valdemārse. Vztah lotyšských studentů mu často připadal nezodpovědný. Jednou se na ně rozhněval tak, že některé z nich veřejně označil za mluvky („vanckari”).[82] Navíc, jak vzpomíná Jānis Krodznieks, mnohé studenty popuzovala skutečnost, že je Brīvzemnieks poučuje, aniž by sám měl nějaké akademické vzdělání.[83]

Vzájemna nelibost mezi Brīvzemnieksem a studenty nakonec vedla až k tomu, že někteří z nich odmítli účast na večerech v jeho bytě.[84]

V polovině 80. let lotyšské večery zaznamenaly určitý úpadek. Přitom si zaslouží pozornost, že aktivita lotyšských studentů, jichž v Moskvě každým rokem přibývalo, jen stoupala: vznikaly nové organizace, navazovaly se styky s ruskými studentskými kroužky,[85] ale tato činnost byla dost chaotická a atomizovaná. Organizátorů, kteří to všechno mohli stmelit, zůstávalo stále méně. Někteří se po ukončení studia vraceli domů, jako například Jānis Čakste, jiní umírali. V roce 1885 předčasně zemřel Krišjānis Kalniņš, v roce 1891 Valdemārs. Ještě předtím, na jaře 1887, Moskvu opustil Brīvzemnieks, v roce 1893 jej následoval Barons. Jānis Krodznieks psal Brīvzemnieksovi v roce 1893: „Chybí nám předák, někdo, kdo by nás držel pohromadě“.[86] Tato slova opakoval také později, v roce 1905.[87]

Jakkoli silné tedy byly neshody mezi Brīvzemnieksem a studenty, jeho absence v Moskvě byla znát. A opět to mělo především praktické důvody: například, nebyl nikdo,

[79] Velme, Jēkabs. „Atmiņas no manas Maskavas dzīves“, cit. d. [pozn. č. 76].
[80] Až snad na Ansise Bandrevičse, viz Šalda, Vitalijs. *Latvieši Maskavā...*, cit. d. [pozn. č. 62], s. 18.
[81] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 26.
[82] Šalda, Vitalijs. *Latvieši Maskavā...*, cit. d. [pozn. č. 62], s. 30.
[83] Tamtéž.
[84] Velme, Jēkabs. „Atmiņas no manas Maskavas dzīves“, cit. d. [pozn. č. 76].
[85] Šalda, Vitalijs. *Latvieši Maskavā...*, cit. d. [pozn. č. 62], s. 32.
[86] Tamtéž, s. 50.
[87] Tamtéž.

kdo by konzultoval studenty, kteří chtěli něco napsat pro lotyšské noviny, a redigoval jejich texty. A také možností něco publikovat bylo stále méně: zdaleka ne všichni měli kontakt na redakci lotyšských novin v Pobaltí a z lotyšských periodik v Rusku existoval de facto jen časopis *Austrums* [Východ]. Avšak i tento časopis od roku 1887 začal jeho šéfredaktor Jēkabs Velme vydávat v Pobaltí a ne v Moskvě.

2.3. Návrat do Pobaltí

Koncem 80. let 19. století, tedy již v době po zahájení politiky rusifikace v Pobaltí, nový správce Derptského školního okrsku Michail Nikolajevič Kapustin, který odedávna znal Valdemārse a byl vůči Lotyšům poměrně vstřícný, nabídl Brīvzemnieksovi místo inspektora lidových škol.[88] Byla vyslovena domněnka, že to Kapustin mohl udělat i proto, aby umožnil Lotyšům aspoň zčásti ovlivnit situaci a poněkud zabrzdit nástup rusifikace. Opačný názor zastává Unāms: má za to, že Kapustin, obeznámený s Brīvzemnieksovými publikacemi v novinách, vycházel z toho, že jejich autor je „pravý Rus“, tedy člověk, který je s to pochopit důvody pro politiku vedenou Ruskem.[89] Jinak nemůžeme vyloučit, že Kapustin v té době zcela upřímně věřil, že rusifikace Lotyšsku jen prospěje, protože se tím zbaví německé nadvlády.[90]

Brīvzemnieks dlouho váhal, zda má opustit Moskvu. Zdejší lotyšská komunita se tehdy ještě aktivně rozvíjela, přibývali noví studenti, zakládaly se nové spolky a on jako člověk, který stál spolu s Valdemārsem v čele tohoto dění, nechtěl přesídlit do provinčního Kuronska, jaká tato oblast ve srovnání s Moskvou tenkrát byla. Je známo, že ho Valdemārs osobně požádal o to, aby odjel a podstoupil tento zápas.[91] A nakonec, ať už pod vlivem jeho domluv, anebo z vlastního rozhodnutí, Brīvzemnieks nabídku přijal a v červnu 1887 odjel do Kurzeme.

Ve funkci inspektora působil 17 let, nejprve v Kurzeme a později v samotné Rize. V této době jeho veřejná aktivita značně poklesla, což lze vysvětlit jednak rozsahem úkolů, které jako inspektor musel plnit, a jednak tím, že v postavení státního úředníka byl nucen pečlivěji zvažovat, co a jak píše a říká.

Jako inspektor se ocitl v nesnadné situaci: on, který vždy horlil pro lotyšský národ a

[88] Tato funkce byla zavedena v roce 1869; zpočátku byl pro gubernii jmenován pouze jeden inspektor, ale od poloviny 70. let se jejich počet zvyšoval. Od roku 1887 byl v Derptském školním okrsku, k němuž příslušela všechna lotyšská vzdělávací zařízení, jeden ředitel a čtyři inspektoři lidových škol.
[89] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 135.
[90] Jak známo, právě z toho zpočátku vycházeli také samotní Lotyši, když žádali Rusko o rusifikaci; viz Bērziņš, Jānis (ed.) *Latvija 19. Gadsimtā...*, cit. d. [pozn. č. 35], s. 448–449.
[91] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 135.

rozvoj lotyšského jazyka, teď musel striktně dbát na to, aby tento jazyk nebyl používán v lotyšských školách. Brīvzemnieks se s tím však, pokud to bylo v jeho silách, vypořádával: přesvědčoval ostatní úředníky včetně Kapustina, že rychle zavést ruštinu jako vyučovací jazyk není možné, hledal (a nalézal) nejrůznější mezery v zákonech a jinde, kde se daly nalézt, a všude, kde to šlo, mluvil jen a jen lotyšsky.[92] Na jaře 1888 Valdemārsovi dokonce psal, že je pln nadějí a že až doposud měl štěstí.[93] Avšak rusifikace pokračovala a už v lednu 1890 mu napsal: „Dělám, co mohu, ale nevím, co z toho vzejde...“[94] A skutečně, Kapustina v jeho funkci vystřídal nový správce škol, Nikolaj Alexandrovič Lavrovskij, a postavení Brīvzemniekse se ihned zhoršilo, i když po čase se znovu změnilo k lepšímu. Takto misky vah kývaly po celých sedmnáct let. A nešlo jen o rusifikaci: Brīvzemnieks usiloval o pozvednutí úrovně vzdělávání v Lotyšsku vůbec. Sám na to samozřejmě nestačil, ale byl v tomto svém snažení často úspěšný a osvědčil se jako obratný diplomat.

Takováto hra však byla psychologicky a fyzicky vyčerpávající. Brīvzemnieksovo zdraví, už předtím dost slabé, tím bylo podlomeno a v roce 1904 musel odejít do důchodu. Nyní se mohl naplno věnovat publicistické činnosti a to ho velmi těšilo. Svěřoval se přátelům, jak mu to chybělo.[95] Ale jeho zdravotní stav se stále zhoršoval, léčba nepomáhala, a nakonec se musel nadobro rozloučit s veřejnou činností. 15. září 1907 Brīvzemnieks zemřel.

[92] Tamtéž, s. 142.
[93] Tamtéž, s. 151.
[94] Tamtéž, s. 166.
[95] Tamtéž, s. 201.

3. Úsilí Fricise Brīvzemniekse o rozvoj rusko-lotyšských vztahů

V listu *Rīgas Avīze* byl Brīvzemnieks charakterizován takto: „Národní činitel, vlastenec, básník, spisovatel a vychovatel [...] tichý, klidný člověk, který se dokonce spíše vyhýbal zbytečným kontaktům s okolním světem, přitom však horlivý, pravdymilovný a poctivý jak v práci, tak v hovoru“.[96] List *Latvijas Vēstnesis* [Lotyšský věstník] dodává: „Šířka jeho zájmů, vzdělanost a všeobecné nadání, to všechno Brīvzemnieksovi umožnilo stát se člověkem vševědoucím a mnohostranným“.[97]

V této kapitole si chceme blíže všimnout konkrétních výsledků činnosti tohoto poctivého a vševedoucího člověka.

3.1. Lexikografie

Prvním dílem, jímž na sebe Brīvzemnieks po svém příjezdu do Moskvy upoutal pozornost, byl rusko-lotyšsko-německý slovník (*Krievu-latviešu-vācu vārdnīca*) vyšlý tiskem v roce 1872. Jeho sestavením Brīvzemniekse pověřil, jak již bylo řečeno, Krišjānis Valdemārs. Ze Zeifertsova výkladu plyne, že sestavení takového slovníku považoval Valdemārs za nesmírně důležitou věc.[98] Již za svých studií v Tartu totiž začal sám přípravovat takový slovník, ale ruská složka v něm zůstala nezpracovaná. Ta však měla pro Valdemārse zvlášť velký význam nejen pro jeho idealistický vztah k Rusku, ale i z ryze praktického hlediska. Šlo mu o chybné překlady z ruštiny do lotyštiny, které se v té době v hojném počtu objevovaly. Valdemārs si byl dobře vědom toho, jak nebezpečná může být pro Lotyše skutečnost, že mnozí z nich nebyli schopni adekvátně porozumět textu toho či onoho nařízení.[99]

Byl to tedy bezesporu správný a rozumný nápad. Mohli bychom si položit otázku, proč svěřil Valdemārs práci na tomto pro něho i celý národ významném projektu člověku, kterého předtím vůbec neznal, navíc velice mladému (Brīvzemnieksovi v té době bylo pouhých jedenadvacet let, Valdemārsovi pak přes čtyřicet). K tomu je třeba říci za prvé, že to výmluvně svědčí o tom, do jaké míry tenkrát mladolotyšskému hnutí chyběly „pracovní

[96] Treulanda (Brīvzemnieka) bēres. *Rīgas Avīze.* Č. 200, 1907, s. 1.
[97] Latviešu kultūras celmlauzim Fricim Brīvzemniekam – 150. *Latvijas Vēstnesis*. [online verze]. 1996. Dostupné z https://www.vestnesis.lv/ta/id/41516 [cit. 22. 03. 2017].
[98] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks.* .., cit. d. [pozn. č. 47], s. 107–109.
[99] Tamtéž, s. 108.

síly“, a za druhé, že při plnění tohoto úkolu Brīvzemnieks samozřejmě nezůstal odkázán jen a jen na sebe: Valdemārs slovník redigoval[100] a do práce na něm se aktivně zapojili všichni, kteří byli ochotni pomáhat, včetně Brīvzemnieksových dávných spolužáků.

Bylo to velmi náročné dílo: těžiště práce spočívalo ne tak v tom, aby byl nalezen přesný protějšek ruského a německého slova v lotyštině, ale velmi často se tato lotyšská slova musela prostě vymyslet. Nesmírně cenný byl v tomto ohledu odkaz Jurise Alunānse (1832−1864), což byl jeden z prvních lotyšských filologů a původce mnoha v lotyštině předtím neexistujících neologismů. Ovšem také samotný Brīvzemnieks k tomu značnou měrou přispěl.[101]

Ve svých pamětech vzpomíná, že předmětem aktivní diskuse mezi ním a Valdemārsem byla od začátku otázka, jakým písmem se má tisknout lotyšská část slovníku, zda švabachem nebo latinkou. Valdemārs byl původně proti přílišnému novotaření a přikláněl se k vžitému švabachu, tedy stejnému písmu jako u slov německých. Brīvzemnieks však chtěl, aby to lotyšské bylo odděleno od toho německého i na pohled, jak to formuloval; jinak by prý kdekdo mohl říci, že se Lotyši v ničem neliší od Němců, když používají stejná písmena.[102] To Valdemārse přesvědčilo a švabach nakonec nebyl v lotyšské části použit, což Brīvzemnieks zajisté vnímal jako své vítězství.

Rozsáhlá a široce koncipovaná práce mu zabrala celých pět let. Není divu, že okruh dobrovolníků, kteří Brīvzemnieksovi chtěli pomáhat, se postupně zužoval a dokončil dílo fakticky on sám. Ostatně začátkem 70. let již nešlo o vytváření nových slov, nýbrž o systematizaci materiálu jako celku. Dopředu je třeba říci, že v tomto ohledu se Brīvzemnieksovi nikdo nevyrovnal.

Teodors Zeiferts právem poznamenává,[103] že z vědeckého hlediska byl posuzovaný slovník nepříliš přínosný: de facto to byl jen velmi rozsáhlý soupis abecedně seřazených slov ve třech jazycích.[104] Pracovat s tímto slovníkem bylo opravdu obtížné. Nicméně to byl první a až do roku 1913 jediný rusko-lotyšský slovník vůbec. Zeifertsovu skepsi bychom brali s rezervou: domníváme se totiž, že pro rozvoj jazyka znamená sestavení takového slovníku značný krok kupředu a právě to si mnozí mladolotyši (stejně jako představitelé

[100] Tento slovník proto bývá v odborné literatuře někdy označován jako „Valdemārsův slovník“, viz např. Trumpa, Anta. „Egles un priedes nosaukums senajos latviešu leksikogrāfiskajos avotos un topošajā ʻLatviešu valodas vēsturiskajā vārdnīcāʼ“, in *Baltistica*, roč. XLIX, č. 2, 2014, s. 307.
[101] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 111.
[102] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 40.
[103] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 115.
[104] V roce 1879 vyšel, opět za redakce Valdemārse, druhý díl tohoto slovníku (Brīvzemnieks, zaměstnaný jinou prací, se na něm podílel méně než na dílu prvním) a zásady v něm uplatňované zůstaly neměnné.

kteréhokoli jiného národního obrození) kladli za cíl. Juris Alunāns psal: „Národ nebude ztracen, dokud má respekt k svému jazyku“.[105] Vzhledem k tomu je nedostatek mluvnických poznámek v Brīvzemnieksově slovníku podle našeho názoru odpustitelný. I v této podobě představuje toto dílo pro současné lingvisty velmi cenný zdroj informací.

3.2. Etnografie

Brīvzemnieks na slovníku pracoval tak horlivě, že se nechtěl nechat rozptylovat ničím jiným. Nicméně počátkem 70. let začal na doporučení Krišjānise Valdemārse spolupráci s Imperátorskou společností milovníků přírodních věd, antropologie a etnografie, která vznikla krátce předtím (v polovině 60. let) a hledala nové členy a aktivní přispěvovatele. Mladý a pracovitý Brīvzemnieks se pro tuto společnosti dokonale hodil. Seznámil se s předsedou etnografického oddělení, ruským slavistou, historikem Nilem Alexandrovičem Popovem, jemuž ho doporučil Valdemārs jako člověka, který by mohl a chtěl psát etnografické spisy o Lotyších. Popova poněkud zarazil Brīvzemnieksův věk (jak uvádí on sám, vypadal ještě mladší než byl ve skutečnosti[106]), a tak pro začátek Brīvzemnieksovi nabídl, aby vystoupil na nejbližší schůzi etnografického oddělení s krátkým referátem o lotyšské kultuře. Referát, jejž autor věnoval lotyšským lidovým písním, měl velký úspěch. Brīvzemnieks poznamenává, že i když si nebyl zcela jist sebou, ani ho nenapadlo nabídku odmítnout, protože byl již tehdy pevně odhodlán dělat všechno, co může prospět lotyšskému národu.[107] Spolupráci s Imperátorskou společností pak Brīvzemnieks pokládal za nesporně prospěšnou; sdílel v tom názor Valdemārse, který měl za to, že je třeba využívat každé možnosti upoutat k Lotyšům pozornost široké veřejnosti. Navíc o folklor, jak jsme již říkali, měl Brīvzemnieks vždy zájem, takže se v tomto případě vysoká ideová motivace pro aktivní spolupráci s etnografickým oddělením Imperátorské společnosti spojila s motivací osobní.

Ruská vláda podporovala Společnost finančně, proto si mohlo etnografické oddělení dovolit zorganizovat výpravu do pobaltských gubernií za účelem výzkumu místního folkloru, a právě Brīvzemnieksovi bylo nabídnuto, aby tuto výpravu podnikl. Původně s ním měl jet také Nil Popov, ale nakonec v květnu 1869 jel Brīvzemnieks sám. Během čtyř měsíců projel lotyšským územím doslova křížem krážem (neopomenul navštívit také

[105] Alunāns, Juris. *Izlase.* Riga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1956, s. 153.
[106] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, s. 46.
[107] Tamtéž.

své rodné Rokaiži) a na podzim se vracel do „své Moskvy", jak jí v té době začal říkat.[108]

Brīvzemnieks samozřejmě nebyl první, kdo se začal zabývat sběrem lotyšského folkloru. Před ním se tomu věnovali členové kroužku Latviešu literārā biedrība [Lotyšská literární společnost] založeného Němci roku 1824. Na popisu Brīvzemnieksovy cesty v jeho pamětech jsou zvlášť zajímavá vyprávění o schůzkách s některými takovými Němci i s místními evangelickými kněžími, na něž se Brīvzemnieks obracel s prosbou o pomoc při sběru materiálů. Ti se v nejlepším případě divili, proč to v Moskvě někoho zajímá, mnohdy však docházelo k situacím jako tato:

„Po příjezdu do Kreutzburgu[109] jsem se vydal k zdejšímu evangelickému knězi. <...> Pověděl jsem mu, odkud, z jakého důvodu a s jakým záměrem jsem přijel a uctivě jsem ho požádal o pomoc při mé vědecké práci. Ten, když slyšel, že jsem z Moskvy, aniž by mi nabídl, abych se posadil, úsečně odtušil: Ich kann Ihren Absichten nicht hinderlich sein [Vašemu předsevzetí nemohu zabránit]. Omluvil jsem se tedy, že jsem ho vyrušil, a bral jsem se pryč".[110]

Pouze jeden Němec z těch, s nimiž se Brīvzemnieks při své cestě setkal, mu vyšel vstříc. Byl to Georg Ludvig Fridrich Bitner, kněz a sběratel lotyšského folkloru, který v roce 1844 vydal sbírku 2854 (sic!) lotyšských lidových písní.

Brīvzemnieks se s ním sešel v obci Kabile vzdálené zhruba 200 km od Rigy. Bitner ho přijal velmi vlídně. „Když jsem prohodil, že znám jeho sbírku lidových písní, zeptal se mě nečekaně živě: „A rozumíte jejich obsahu?" Tato otázka se mě trochu dotkla; odpověděl jsem, že lotyšsky mluvím a že jsem slyšel a četl hodně písní, ale rozumím zatím zdaleka ne všemu. Načež Bitner vzal dva nebo tři texty a každý se mnou podrobně probral. <…>"[111]

Spolupráce s Němci se tedy nepříliš zdařila, zato však komunikace s místními Lotyši Brīvzemniekse navýsost uspokojila. Potěšilo ho, že oni sami začínali chápat, jak nespravedlivá je jejich závislost na Němcích. Se svými spolužáky ze školy rozebíral Brīvzemnieks rovněž německou kritiku mladolotyšského hnutí objevující se v ruském tisku. Dospěli k závěru, který se ostatně dal předvídat, že Němci vůbec nejsou schopni veřejné diskuse, protože se ani nesnaží zamyslet nad tím, co říká druhá strana.[112]

Do Moskvy se Brīvzemnieks vrátil s obrovským množstvím materiálů a plným

[108] Tamtéž, s. 94.
[109] Krisburgs nebo Krustpils, něm. Kreutzburg, je dnes součástí města Jēkabpils na jihovýchodě Lotyšska.
[110] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 55.
[111] Tamtéž, s. 66.
[112] Tamtéž, s. 59.

vědomím toho, že bude muset publikovat značně více, než měl původně v úmyslu.[113] Nil Popov z toho nejprve nebyl nadšen, avšak posléze svolil k tomu, aby lotyšským písním byl věnován v úplnosti druhý svazek z řady *Сборник антропологических и этнографических статей о России и странах, ей прилежащих*. Ovšem za podmínky, že původní lotyšské texty budou tištěny azbukou. Popov nepochyboval, že s tím Brīvzemnieks bude souhlasit (tradice tištění lotyšských textů cyrilicí už předtím existovala;[114] tak první Lotyš, který začal sbírat lotyšský folklor, Jānis Sproģis, vydal v roce 1868 sbírku obsahující tisíc lidových písní tištěných právě cyrilicí), ale neočekávaně narazil na Brīvzemnieksův protest. Stejně jako v případě rusko-lotyšského slovníku byla tato otázka pro Brīvzemniekse zásadní. Nakonec se Popov uchýlil téměř k výhrůžkám: Imperátorská společnost prý doposud nikomu nedovolovala tisknout tolik materiálů o jednom národě, kolik bylo dovoleno Brīvzemnieksovi, on ale nechce vyjít Společnosti vstříc v takové formální otázce jako volba písma pro tisk; bude-li i nadále tak zarputilý, vedení Společnosti se to možná nebude líbit.[115] Nicméně Brīvzemnieks ne že by na to přistoupit nechtěl, ale zcela vážně se obával: „Co kdybych použitím azbuky bezděky přispěl k tomu, že by se toto písmo mezi Lotyši vžilo na dlouhá léta do budoucnosti?“[116] Požádal o radu Valdemārse a ten ho tentokrát přemluvil, aby na použití cyrilice přistoupil: „Úřady nebudou vnucovat Lotyšům azbuku, ta se dokonce Litevcům nedá vnutit bez obtíží. Mezitím lotyšské písemnictví je značně vyspělejší než to litevské, pročež donutit Lotyše, aby psali azbukou, bude pro ruské úřady ještě svízelnější. Stane se jen to, že za ruské peníze vyjde ještě jedna kniha, kde budou lotyšské texty psány ruskými písmeny. Nic víc a hůř než to.“[117]

Znovu musela být odvedena velká práce. Všechen Brīvzemnieksem shromážděný materiál měl být nejen systematizován, ale i přeložen, protože tato edice byla koncipována jako sbírka původních textů s paralelním překladem do ruštiny. Vzhledem k tomu, že si Brīvzemnieks sám někdy nebyl jist významem jednotlivých slov v originále, a také proto, že ruský překlad byl mnohdy delší než lotyšský text (což porušovalo rytmus a metrum lotyšských dain), byla to velmi zdlouhavá práce. Navíc texty vyžadovaly často komentář a vysvětlivky. Ale Brīvzemnieks na tom opět nepracoval sám. Schopnost dát dohromady skupinu stejně smýšlejících lidí, kteří se rozhodli spojit pro dosažení velkého cíle, byla

[113] Tamtéž, s. 94.
[114] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 66.
[115] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 100.
[116] Tamtéž, s. 102.
[117] Tamtéž, s. 103–104.

bezesporu jednou z jeho vynikajících vlastností. Sbírka lotyšských písní vyšla v Moskvě v roce 1873.

Současně začal Brīvzemnieks psát články o lotyšském folkloru pro ruské i lotyšské noviny. V nich vysvětloval čtenářům, proč je studium folkloru tak důležité (podle jeho názoru totiž právě folklor a lidová poezie odrážely „niternou podstatu“ národa[118]), a vyzýval je, aby mu posílali nejrozmanitější materiály, jaké se jen daly nalézt. Unāms uvádí, že v letech 1877–1886 zveřejnil Brīvzemnieks v lotyšských novinách 42 takových apelů.[119]

Odpovědí na ně zpočátku nebylo mnoho a na každou Brīvzemnieks svědomitě odepisoval. Tyto dopisy mu psali především představitelé městské lotyšské inteligence a studenti, ale postupně se do toho zapojovali také rolníci.[120] Tím se stal Brīvzemnieks na nějaký čas hlavní osobností odpovědnou za „folklorní složku“ mladolotyšského hnutí.

Avšak již v roce 1878 Brīvzemnieks pochopil, že sám na to nestačí. Proto požádal Krišjānise Baronse o systematizaci dain, jichž tehdy měl k dispozici 16 tisíc[121] (původních textů). Podle Unāmse[122] to udělal také proto, že si uvědomil: jako člověk, kterému přece jenom chybělo vysokoškolské vzdělání, nebude s to zvládnout tak náročný úkol na patřičné akademické úrovni. Pro sebe ponechal pořekadla, hádanky a pohádky, což bylo nesmírně důležité, protože této složce lotyšského folkloru se před ním nevěnoval vůbec nikdo.[123]

V roce 1881 Imperátorská společnost milovníků přírodních věd, antropologie a etnografie vydala rozsáhlé *Материалы по этнографии латышского племени* (dainy sem již nebyly zařazeny), v roce 1887 pak vyšly paralelně dvě sbírky lotyšských pohádek v ruštině a – což je obzvláště cenné – v lotyštině. Lotyšská sbírka sice obsahovala pouze 27 textů, ty však byly převedeny do tenkrát již velmi kultivované spisovné lotyštiny.

Tato činnost vyžadovala čas a možnost se jí věnovat naplno. O tu Brīvzemnieks přišel, když začal pracovat jako inspektor, proto se také postupně přestal zabývat folklorem. Nicméně je důležité, že jeho působení v této oblasti bylo vysoce hodnoceno mimo jiné také ruskými vědci. Tak folklorista Vsevolod Miller, který byl v letech 1889–1890 prezidentem Imperátorské společnosti milovníků přírodních věd, antropologie a etnografie, napsal v úvodu ruské sbírky lotyšských pohádek: „Fricis Treiland si pro své neúnavné úsili již dávno získal čestný titul v etnografické literatuře“.[124]

[118] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 181.
[119] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 71.
[120] Tamtéž, s. 72.
[121] Tamtéž, s. 74.
[122] Tamtéž.
[123] Tamtéž, s. 75.
[124] Трейданд (Бривземниакс), Ф. (ed.) *Сборник материалов по этнографии, издаваемый при*

3.3. Žurnalistika

Při spolupráci s novinami se Brīvzemnieks samozřejmě neomezil jen na výzvy, aby mu čtenáři posílali folklorní materiály. Po dlouhá léta také jinak přispíval do mnoha periodik, mezi nimiž byly tak věhlasné listy jako *Московские ведомости*, *Москва*, *Русь* a *День*. Z lotyšských periodik to byly zejména listy *Baltijas Vēstnesis*, *Mājas Viesis*, *Balss* a také *Rīgas Avīze*. Žanis Unāms uvádí takovou statistiku:[125] v *Baltijas Vēstnesis* Brīvzemnieksovi vyšlo v letech 1869–1889 celkem 66 publikací, v *Mājas Viesis* v letech 1871–1885 jen 34, ale dalších 34 bylo v letech 1878–1893 otištěno v periodiku *Balss*. V ruských novinách vyšly Brīvzemnieksovi v letech 1867–1887 dohromady 202 publikace, z toho 66 začátkem 80. let ve slavjanofilském periodiku *Русь*. Tyto údaje dokládají správnost našeho tvrzení z předchozí kapitoly, že vrchol Brīvzemnieksovy publicistické aktivity připadl právě na jeho moskevské období, v 90. letech pak prakticky přestal publikovat, což lze vysvětlit jedině jeho jmenováním do nové funkce školního inspektora. O tom, že se Brīvzemnieks vzdal publicistické činnosti nuceně a nikoli proto, že o ni ztratil zájem, svědčí skutečnost, že se k ní vrátil, jakmile to bylo možné. Jen v letech 1902–1903 vyšlo v listu *Rīgas Avīze* 15 textů podepsaných jeho jménem.

Hned po příjezdu do Moskvy začal Brīvzemnieks spolupracovat s listem *Московские ведомости*. Jinak tomu ani nemohlo být, když tam pracoval Krišjānis Valdemārs, který de facto odpovídal za „pobaltskou sekci“ těchto novin. Mladý a nezkušený Brīvzemnieks byl samozřejmě zpočátku do jisté míry pod jeho vlivem.[126] Valdemārs spolupráci s tímto listem přikládal velkou váhu. Ačkoli si byl vědom toho, že je příliš konzervativní, měl za to, že ze všech ruských novin právě *Московские ведомости* měly největší vliv na ruské úřady a už proto s nimi bylo třeba spolupracovat.[127] Tuto Valdemārsovu myšlenku Brīvzemnieks přijal za svou a později opakovaně tvrdil totéž.[128]

V těchto novinách Valdemārs a Brīvzemnieks publikovali nejrůznější materiály seznamující čtenáře se situací v pobaltských guberniích. Tyto texty podle tehdy vžitého úzu byly podepsány pseudonymy nebo otištěny bez podpisu; navíc značnou část těchto publikací psali Valdemārs a Brīvzemnieks spolu.[129] Zjistit autora jednotlivých textů nám

Дашковском этнографическом музее, вып. 2: Латышские народные сказки. Москва, 1887, s. 4.
[125] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 37, s. 103.
[126] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 187.
[127] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 34–35.
[128] Viz Кирчанов, Максим. *Zemnieki, latvieši, pilsoņi. Идентичность, национализм и модернизация в Латвии.* Воронеж: Научная книга, 2009, s. 113–114.
[129] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 187.

za těchto okolností připadá téměř nemožné. Zeiferts, který se jinak zpravidla neuchyluje k tak přímočarým řešením, v tomto případě předpokládá jednoduše, že všechny texty na sociální témata napsal Valdemārs, kdežto texty o kultuře a „hloubce lotyšského národního ducha“ jsou z pera Brīvzemniekse.[130] Z toho by se dalo vyvodit, že Brīvzemnieks se nezajímal o sociálně politická témata, nýbrž jen o kulturu a folklor, což zdaleka nebyla pravda, jak to de facto vyvrací samotný Zeiferts v dalších kapitolách své monografie.

Články na sociálně politická témata byly v té době navýsost aktuální. Právě ve druhé polovině 60. let 19. století totiž vrcholí diskuse o „baltské otázce“ v ruských periodikách. V podkapitole 1.2. jsme již uvedli, že ruským veřejným činitelům se už předtím nezamlouvalo výsadní postavení Němců v Pobaltí. Jako první na to upozornil publicista a slavjanofil Jurij Fedorovič Samarin. Jako státní úředník byl v roce 1847 vyslán na dvě léta do Pobaltí. Po roce napsal spis *Письма из Риги*, v němž velmi kriticky zhodnotil místní sociálně politickou situaci a také „doporučil, aby ruské úřady převzaly za to odpovědnost“.[131] Za to byl dokonce na 12 dní uvězněn, což slavjanofily v té době doslova šokovalo, zvláště s ohledem na to, že Samarinovy listy nebyly nikde publikovány.[132] Právě tehdy o Pobaltí projevil zájem rovněž Ivan Aksakov. Spolu s Michailem Katkovem a dalšími slavjanofily se touto otázkou zabýval také v 50. a 60. letech. Pravdou ovšem je, že i v roce 1862 se slavjanofilové nezajímali o imaginární lotyšské rolníky, nýbrž jen o utlačované Rusy: „Němci bezesporu vtiskli těmto zemím nesmazatelný ráz germánské kultury a neuplatňuje-li lotyšský či jiný místní národ nároky na samostatný duchovní vývoj, pak do toho nemáme zasahovat. Něco jiného je zastat se utlačovaného Rusa...“[133] Později však slavjanofilové formulovali cíl ruské politiky v Pobaltí jinak: Lotyši a Estonci měli být podporováni, zahrnováni péčí a osvobozováni od německého vlivu. Tento vývoj byl do značné míry dán rostoucí aktivitou mladolotyšů, kteří někdy vyjadřovali otevřeně monarchistické a rusofilské názory.[134] V roce 1864 byl v listu *День* zveřejněn článek podrobně analyzující ekonomickou situaci v pobaltských guberniích, jehož autor (pravděpodobně mající k Pobaltí úzký vztah) dospěl k závěru, že každý krok tohoto kraje vpřed je spojen pouze s Ruskem, zatímco německé pořádky vedou jen k jeho zbídačení; místní obyvatelé to chápou a proto si v žádném případě nemohou přát

[130] Tamtéž, s. 189.
[131] Dejmek, Jindřich. *Lotyšsko*, cit. d. [pozn. č. 24], s. 59.
[132] Ширинянц, Александр – Фурсова, Екатерина. „Прибалтийский вопрос в политической публицистике И. С. Аксакова”, in Фурсова Е. Б. (ed.) *И. С. Аксаков: апология народности и самодержавия*. Москва: Социально-политическая мысль, 2006, s. 244.
[133] Письмо из Риги. *День*. Č. 34, 1862, s. 7.
[134] Кирчанов, Максим. *Zemnieki, latvieši, pilsoņi...*, cit. d. [pozn. č. 128], s. 113.

oddělení od Ruska. Článek končil slovy „Separatismus námi prve popsaný není nic víc než specifická nepravda a je samotným během času předurčen k smrti“.[135] S přihlédnutím k takovýmto publikacím je jasné, proč Němci, kteří se zpočátku pokoušeli šířicí se diskusi ignorovat, se do ní nakonec museli zapojit.

Kromě Ivana Aksakova byl v tomto ohledu velmi aktivní Michail Katkov. Zeiferts tvrdí, že jím redigované *Московские ведомости* považovali Němci za svého úhlavního nepřítele.[136] Nikde jinde totiž nebyli kritizováni tak ostře. Dá se předpokládat, že na publikacích tohoto rázu se podílel také Brīvzemnieks: sotva si tuto příležitost nechal ujít. Avšak jeho spolupráce s tímto listem skončila v roce 1871, když s ním přestal spolupracovat Valdemārs. Konkrétní příčina, proč se s ním rozešel on, není známá, ale Zeiferts se důvodně domnívá, že to bylo spojeno se změnou redakční politiky: v té době totiž Katkov znovu začal hlásat otevřeně konzervativní názory.[137]

Brīvzemnieks, když opustil *Московские ведомости*, rozvinul místo toho aktivní spolupráci s Ivanem Aksakovem. Byl-li v Katkovově listu hlavním odborníkem na Pobaltí Valdemārs, pak v listech *День*, *Москва* a *Русь* jím byl Brīvzemnieks.[138]

Ve svých článcích o Lotyšsku psaných pro ruské noviny se Brīvzemnieks soustřeďoval na zcela konkrétní otázky. Psal o rozvoji lotyšských měst, o zavádění železnic, o tom, že v rižských úřadech jsou zastoupeni samí Němci, přestože v tomto městě žije stejný počet Němců, Lotyšů a Rusů. Psal také o postupně se měnící situaci na venkově, kde rolníci získávají stále více práv, a stejně jako Valdemārs se podrobně zabýval agrární otázkou v pobaltských guberniích.[139] V té byl Brīvzemnieks velmi praktický a věcný,[140] i když všechny naděje vkládal (podobně jako Valdemārs) jen a jen do ruských úřadů.

Brīvzemnieks častokrát navštěvoval Ivana Aksakova doma; jako mnozí jiní mladolotyši cítil k slavjanofilům upřímný vděk,[141] ale Aksakova si obzvláště vážil.[142] S Aksakovovým přesvědčením, že rozvoj lotyšské a estonské národní kultury není Rusku na škodu,[143] musel Brīvzemnieks nepochybně sympatizovat. Také Aksakov podle všeho měl k

[135] Справедливы ли толки о сепаратистических стремлениях Остзейского края? *День*. Č. 45, 1864.
[136] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 193.
[137] Tamtéž, s. 199.
[138] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 37, s. 103.
[139] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 189–193.
[140] Popis jím nabízené agrární reformy v Unāmsově monografii zabírá deset stran (Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 114–124).
[141] Tamtéž, s. 37, s. 94.
[142] Tamtéž, s. 104.
[143] Ширинянц, Александр – Фурсова, Екатерина. „Прибалтийский вопрос в политической публицистике И. С. Аксакова”, cit. d. [pozn. č. 132]. Viz také Nykl, Hanuš. *Slavjanofilství a slavjanofilské paradigma. Příspěvek ke studiu ruské filosofie 19. století.* Praha: Slovanský ústav AVČR, 2015, s. 176–178 a

Brīvzemnieksovi vřelý vztah a pokud jde o baltskou otázku, úplně mu důvěřoval.[144] Stojí za zmínku, že právě v této době se v ruských novinách místo označení Livonci a Kuronci začalo objevovat etnonymum Lotyši. Tak Brīvzemnieks uvádí, že koncem 60. let mu v listu *Москва* vyšlo několik článků s podpisem Kuronec-Lotyš.[145]

Neméně činný byl Brīvzemnieks jako přispěvovatel do lotyšských novin. Přitom není bez zajímavosti, že jakkoli byl uznávaným odborníkem na pobaltské záležitosti ve středním Rusku a dění v Pobaltí v ruském tisku aktivně komentoval, do diskusí o stejných tématech vedených v lotyšských periodikách se příliš nezapojoval.[146] Ve svých lotyšských publikacích se omezoval především na přehled moskevských kulturních událostí (jeho úplně první text v *Baltijas Vēstnesis* byl věnován popisu etnografického oddílu Rumjancevova muzea v Moskvě)[147], výzvy k uchovávání a pěstování folkloru jako pravé perly lotyšské kultury a řidčeji psané recenze nově vycházejících lotyšských knih.[148] Ještě vzácněji publikoval vlastní básně.

Brīvzemnieks si nicméně velice vážil možnosti publikovat nejen v Rusku, ale i v Lotyšsku. Zatímco ruskému čtenáři vyprávěl, jací jsou Lotyši doopravdy, pak Lotyšům vysvětloval, k čemu by měli směřovat a oč usilovat. Jako novinář, řečeno s Unāmsem, „inteligentní a vysoce mravný“ Brīvzemnieks pevně věřil, že literatura včetne publicistiky musí sloužit národu, pomáhat národu a vychovávat jej.[149] Tato idealistická výchovná tendence je u Brīvzemniekse patrná ve všem, čímkoli se zabýval.

3.4. Literární a překladatelská činnost

Brīvzemnieks seznamoval lotyšské čtenáře s Ruskem jako nejen publicista, ale i autor literárních děl a překladatel. Přitom si vždy pečlivě vybíral, kterou ze slavných osobností ruských dějin a kultury by měl Lotyšům přiblížit. Nestačilo mu, aby to byl někdo nadaný a zajímavý, nýbrž pokaždé hledal muže, který by byl mladolotyšům ideologicky blízký a ve svém životě skutečně mnoho dokázal.[150] Tak psal o ruském spisovateli Alexandru Gribojedovovi, jehož osud považoval za poučný také pro Lotyše,[151] a stejně tak

násl.

[144] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 37, s. 105.
[145] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 64–65.
[146] Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 37, s. 43–44.
[147] Brīvzemnieks, Fricis. *Autobiogrāfiskas skices*, cit. d. [pozn. č. 51], s. 52.
[148] To neznamená, že by se Brīvzemnieks věnoval literární kritice: pokud někdy psal recenze, nešlo o krásnou, ale spíše sociální literaturu, povětšině texty z pera Krišjānise Valdemārse; viz Unāms, Žanis. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 67], s. 45.
[149] Sám Brīvzemnieks se o tom zmiňoval např. v listu *Baltijas Vēstnesis*, č. 26, 1871.
[150] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 202–203.
[151] Вавере, Вера – Мацков, Георгий. *Латышско-русские литературные связи.* Рига: Zinātne, 1965, s.

koncipoval později životopis svého přítele Ivana Aksakova. Nejdůležitější se mu však jevila osobnost Michaila Lomonosova. Zajem o tohoto ruského učence projevil Brīvzemnieks již v mádí,[152] ale kniha o něm, první v řadě *Augsti kreewu wihri is semas kahrtas*, mu vyšla teprve v roce 1875, což ho podle Zeifertse velice mrzelo.[153]

Tato kniha představovala první beletrizovaný životopis v lotyštině: předtím totiž vycházely povětšině jen krátké nekrology. Brīvzemnieks se zde snažil ne tak o to, aby popsal Lomonosovův život (Zeiferts poukazuje na řadu nepřesností, jichž se autor dopustil, pokud šlo o konkrétní biografické detaily[154]), ale o to, aby povzbudil lotyšské čtenáře a přesvědčil je o tom, že každý, vynaloží-li dostatečné úsilí, je s to dosáhnout všeho, cokoli si umíní.[155]

Záměr upoutat pozornost čtenářů se Brīvzemnieksovi rozhodně zdařil: v Lotyšsku se jeho kniha brzo stala známá a autorovi dokonce začaly docházet děkovné dopisy jí inspirované mládeže.[156] A právě na lotyšské mládeži, jak jsme již hovořili, Brīvzemnieksovi vždy nesmírně záleželo.

Co se týče Brīvzemnieksových překladů z krásné literatury, jejich kvalita asi byla vcelku nevalná. Zeiferts v této souvislosti opatrně poznamenává, že překlady Jurise Alunānse a Matīsse Kaudzīteho byly z literárního hlediska výraznější,[157] zatímco Mackov se vyjadřuje jednoznačněji: „Brīvzemnieksovy překlady jsou dost slabé“.[158] Ostatně oba autoři hodnotí v daném případě básnické překlady (prozaické překlady Brīvzemniekse z nám neznámých důvodů nebyly nikým analyzovány), poezie pak, jak bylo konstatováno výše, nepředstavovala Brīvzemnieksovu silnou stránku. Autoři monografie *Латышско-русские литературные связи* vyčítají Brīvzemnieksovi mimo jiné to, že jeho literární překlady byly nepřesné[159]: ve své snaze povzbudit ducha lotyšského národa neváhal měnit původní texty tak, jak považoval za vhodné a správné. Například báseň Nikolaje Někrasova *Школьник*, kterou přeložil v roce 1873, „obohatil“ o prvky baltského koloritu v takové míře, že se v ní jako jedna z postav objevila dokonce bytost z lotyšské mytologie bohyně Laima. Někrasovův originál se v tomto přebásnění změnil fakticky k nepoznání.

29, s. 40–41.
[152] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 202–203.
[153] Tamtéž.
[154] Tamtéž, s. 207.
[155] Tamtéž, s. 205.
[156] Вавере, Вера. Мацков, Георгий. *Латышско-русские литературные связи*, cit. d. [pozn. č. 151], s. 29, s. 32–33.
[157] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 47-48.
[158] Вавере, Вера. Мацков, Георгий. *Латышско-русские литературные связи*, cit. d. [pozn. č. 151], s. 68.
[159] Tamtéž, s.95–96.

Nicméně tento překlad byl v Lotyšsku dost široce znám[160] a nepochybně přispěl ke zvýšení zájmu Lotyšů o ruskou kulturu. Před Brīvzemnieksem totiž Někrasovovu poezii nikdo do lotyštiny nepřekládal. Od něho se také lotyšská veřejnost poprvé dozvěděla o literárním kritikovi Vissarionu Bělinském.

Zde je na místě zmínit, že Brīvzemnieks byl podle všeho dost důkladně obeznámen s ruskou literaturou. Jeho znalosti v této oblasti se neomezovaly jen na všeobecně známá jména jako Lomonosov či Puškin. Překládal dokonce lyriku Apollona Majkova,[161] přestože mu tento tento představitel „čistého umění“ sotva mohl být ideově blízký.

Jinak pro drtivou část jím přeložených literárních textů jsou společné didaktické motivy vyhraňování lidské osobnosti a boje národa za svá práva. Proto přeložil *Hoře z rozumu* od Alexandra Gribojedova a také *Tarase Bulbu* ode Nikolaje Gogola, neboť se domníval, že jsou to velká díla jak z literárního, tak z ideologického hlediska.[162]

[160] Tamtéž.
[161] Zeiferts, Teodors. *Brīvzemnieks*, cit. d. [pozn. č. 47], s. 52.
[162] Вавере, Вера. Мацков, Георгий. *Латышско-русские литературные связи*, cit. d. [pozn. č. 151], s. 76; Кирчанов, Максим. *Zemnieki, latvieši, pilsoņi...*, cit. d. [pozn. č. 128], s. 69.

Závěr

Tato práce se zabývala osobností představitele mladolotyšského hnutí Fricise Brīvzemniekse. Nelze říci, že by tento činitel byl v lotyšském a ruském prostředí zcela opomenut, nicméně pozornost badatelů se vždy upínala především ke Krišjānisi Valdemārsovi, Krišjānisi Baronsovi a Jurisi Alunānsovi, zatímco Brīvzemnieks byl zmiňován spíše okrajově. Jak ale napovídá název této práce, také jeho činnost byla pro rozvoj rusko-lotyšských vztahů přínosná. V souvislosti s tím bylo naším hlavním cílem odpovědět na otázku, v čem konkrétně tento jeho přínos spočíval. Vedle toho jsme také chtěli všeobecně přiblížit osobnost Brīvzemniekse českému čtenáři.

Lotyšům a Rusům je Brīvzemnieks nejvíce znám jako folklorista. O tuto oblast má skutečně velké zásluhy, ale působil také v mnoha dalších sférách. Byl publicistou, překladatelem, literátem, učitelem němčiny, veřejným činitelem a úředníkem... Ostatně pro představitele probouzejících se národních hnutí a inteligenci bylo vůbec typické tak široké spektrum zaměstnání a pestrý zájmový záběr.

Je těžké říci, kterou oblast pokládal Brīvzemnieks sám pro sebe za hlavní. Veškeré jeho úsilí směřovalo k dvěma konkrétním cílům: na jedné straně mu šlo o to, probudit národní cítění Lotyšů, na druhé pak upoutat k nim a jejich kultuře pozornost ruského národa. Proto lze předpokládat, že žádnou „hlavní“ sféru činnosti Brīvzemnieks pro sebe nikdy nevymezoval. Dělal vše, co považoval za prospěšné pro dosažení dvou výše formulovaných cílů. V tomto ohledu byl bezesporu idealistou, ale v tom původním slova smyslu: jeho život byl prodchnut vysokou ideou služby lotyšskému národu.

Avšak způsoby, jaké volil, aby těchto cílů dosáhl, byly ryze praktické. Ve snaze vychovat novou generaci národně uvědomělých Lotyšů organizoval Brīvzemnieks čtení na sociálně politická témata, samozřejmě v lotyštině. Aby dokázal Rusům, že Lotyši představují samostatný národ, kterému je cizí německý živel, sbíral a vydával v Rusku etnografické materiály. Překlady ruských literárních děl do lotyštiny přispíval Brīvzemnieks k rozvoji lotyšského spisovného jazyka. Publikacemi v ruských periodikách neustále připomínal Rusům potřebu reforem v lotyšských oblastech.

Nelze dost dobře posoudit, jaký byl Brīvzemnieksův vztah k ruskému státu: stejně, jak tomu bylo u mnoha mladolotyšů, vyznávání lásky k Lotyšsku se u něho střídalo se sliby věrnosti Rusku. Jeho lotyšští biografové dospívají k závěru, že nebyl ani trochu naivní a že všechna jeho slova o oddanosti Rusku byla součástí dobře promyšleného plánu.

Nejsme si jisti, že se lze vyjádřit tak jednoznačně, ale vzhledem k nemožnosti odkázat na primární zdroje se v této otázce musíme zdržet vlastních vývodů.

Zato však zcela jasný je Brīvzemnieksův vztah k ruské kultuře. I ta pro něj samozřejmě představovala hodnotu nikoli sama o sobě, posuzoval ji především z hlediska její prospěšnosti pro lotyšský národ, nicméně lze s jistotou říci, že si jí nesmírně vážil.

Všechno výše uvedené nasvědčuje tomu, že Brīvzemnieks byl skutečně velmi praktický člověk, ale pro úplnost se sluší poznamenat, že idealizace Ruska a určitá dávka naivity mu také byla vlastní. Tu ostatně sdílel s Valdemārsem a dalšími mladolotyši. V Brīvzemnieksově případě jde především o to, že upřímně věřil v ideál jednotného lotyšského národa svorně bojujícího za svá práva a také, jak dokládají jeho biografové, velmi citlivě vnímal s vývojem národního hnutí se objevující rozpory a neshodu názorů na různé otázky, ať už klíčové nebo podružné, a ze všech sil se snažil zmírnit vznikající konflikty.

Co konkrétně udělal Brīvzemnieks pro rozvoj rusko-lotyšských vztahů? Právě od něho začíná opravdový zájem Rusů o lotyšský folklor. Právě jemu se podařilo vzbudit masový zájem o něj mezi samotnými Lotyši. Nebyl první, kdo Lotyše seznámil s ruskou literaturou, ale o toto seznámení se značnou měrou přičinil: přeložil do lotyštiny *Tarase Bulbu* od Nikolaje Gogola, překládal také Puškina a Krylova. Právě od Brīvzemniekse se Lotyši poprvé dozvěděli o literárním kritikovi Vissarionu Bělinském a jeho „naturální škole“, jejíž myšlenky později ovlivnily vývoj lotyšské literatury. Neméně důležité byly svazky *Augsti kreewu wihri is semas kahrtas*, především spis o Lomonosovovi, jehož životní dráha se mnoha Lotyšům jevila jako blízká a pro ně přímo symbolická. Brīvzemnieks rovněž značně přispěl k sestavení prvního rusko-lotyšského slovníku. Právě Brīvzemnieksovy články v lotyšských novinách se staly pro mnohé Lotyše pramenem k poznání ruského kulturního života. Taktéž aktivně seznamoval Brīvzemnieks Rusy s nelehkým životem v lotyšských guberniích, když byl po určitou dobu de facto hlavním odborníkem na baltskou otázku v moskevských slavjanofilských listech. Brīvzemnieks tak mohl podstatně ovlivnit moskevské veřejné mínění.

Udělal toho, mírně řečeno, dost, ale pozornému čtenáři jistě neuniklo, že prakticky ve všem Brīvzemnieks dříve nebo později ustoupil do pozadí, přenechávaje hlavní role těm ostatním. Folklor postoupil Baronsovi, jako překladatel literárních děl byl daleko známější Juris Alunāns, také jako novinář Brīvzemnieks nevynikl nad ostatní. Zdá se, že jako nikdo jiný pomáhal Lotyšům vzdorovat politice rusifikace, ale ani tato činnost jej neproslavila.

Příčinu toho lze spatřovat ve skutečnosti, že Brīvzemnieks neměl akademické vzdělání a v mnoha oblastech působil jako amatér. (Jak jsme již hovořili, odrazilo se to mimo jiné na kvalitě jeho literárních překladů.) Lze to vysvětlit i tím, že třeba boj proti rusifikaci vyžadoval opatrnost, proto tato stránka Brīvzemnieksovy činnosti ani nemohla být široce známá. Nakonec další příčinou podle našeho názoru mohlo být to, že člověku jako on, posedlému velkou ideou, mohlo být lhostejné, zda jeho jméno bude slavné.

Autoři monografie *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres* líčí mladolotyše jako idealisty, pro které hlavní hodnotu představoval člověk. Ten, podle jejich představ, měl být společensky aktivní a bojovat za práva svého národa, avšak jen a jen mírovou cestou. Klasičtí mladolotyši z 50. a 60. let 19. století odmítali revoluce a násilí a naopak hlásali osvětu a výchovu národa. Za hlavní nástroje k tomu považovali školy a noviny. Byli to nacionalisté v tom smyslu, že milovali svůj národ a v politice vždy nadřazovali jeho zájmy všemu ostatnímu. Avšak kulturnímu vlivu jiných národů na svůj vlastní nikdy nebránili.

Přijmeme-li takovou definici mladolotyšského hnutí, pak byl Brīvzemnieks jeho naprosto typickým představitelem. Spolu s ostatními mladolotyši aktivně stavěl most mezi ruským a lotyšským národem, a to most nejen kulturní, ale v jistém smyslu také politický. Když žil v Moskvě, dovídal se kdekreré politické novinky dříve než obyvatelé pobaltských gubernií, a tak je jako první sděloval Lotyšům. Když kritizoval německou politiku, vystupoval spolu s Ruskem, ale jakmile ruská politika začala ohrožovat zájmy lotyšského národa, Brīvzemnieks opustil Rusko a po mostě, jejž budovali mladolotyši a a nimi on sám, navždy přešel na lotyšskou stranu.

Bibliografie

Prameny

Alunāns, J. *Izlase.* Riga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1956.

Brīvzemnieks, F.. *Autobiogrāfiskas skices.* Riga: Liesma, 1991.

Liepiņš, E,. *Maskavas latviešu vakari: 1870.–1920.–1970. Fraternitas Moscoviensis.* Sidneja: Liepiņš, 1970.

Трейданд (Бривземниакс), Ф. (ed.) *Сборник материалов по этнографии, издаваемый при Дашковском этнографическом музее. Вып. 2: Латышские народные сказки.* Москва, 1887.

Dobová periodika

Baltijas Vēstnesis. 1871/26.

Письмо из Риги. *День*. 1862/34.

Справедливы ли толки о сепаратистических стремлениях Остзейского края? *День*. 1864/45.

Treulanda (Brīvzemnieka) bēres. *Rīgas Avīze.* 1907/200.

Velme, J. Atmiņas no manas Maskavas dzīves. *Izglītības Ministrijas Menešraksts.* 1922/12 [online] Dostupné z http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_izmm1922n12|page:3|issueType:P [cit. 28. 03. 2017].

Sekundární literatura

a) **Monografie**

Bērziņš, J. (ed.) *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres.* Rīga: Latvijas Universitātes institūta apgāds, 2000.

Dejmek, J. *Lotyšsko*. Praha: Libri, 2010.

Dribins, L. *Nacionālais jautājums Latvijā 1850–1940.* Rīga: Mācību apgāds, 1997.

Hroch, M. *V národním zájmu.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

Kirby, D. *The Baltic World 1772–1993: Europe's Northern Periphery in an Age of Change*. Singapore: Longman Pub Group, 1995.

Кирчанов, М. *Zemnieki, latvieši, pilsoņi. Идентичность, национализм и*

модернизация в Латвии. Воронеж: Научная книга, 2009.

Ключевский, В.. *Курс русской истории. Полное издание в одном томе.* Москва: Альфа-книга, 2017.

Курукин, И. *Бирон.* Москва: Молодая гвардия, 2014.

Nykl, H. *Slavjanofilství a slavjanofilské paradigma. Příspěvek ke studiu ruské filosofie 19. století.* Praha: Slovanský ústav AVČR, 2015.

Plakans, A. *A Concise History of the Baltic States.* Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Семенов, Ю. *Национальная политика в императорской России: цивилизованные окраины (Финляндия, Польша, Прибалтика, Бессарабия, Украина, Закавказье, Средняя Азия).* Москва: Старый сад, 1997.

Стродс, Х. *Курляндский вопрос в XVIII веке.* Рига: Латвийский университет, 1993, т. 1.

Šalda, V. *Latvieši Maskavā, 19. gadsimta otrā puse – 1914. gads*. Daugavpils: Saule, 2002.

Štoll, P. *Lotyšská kultura a Jednota bratrská. České kontexty lotyšských kulturních tradic v 17. – 20. století.* Praha: Karolinum, 2013.

Švec, L. Macura, V. Štol, P. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.

Unāms, Ž. *Brīvzemnieks. Tautas darbinieka mūžs un laikmeta aina, II*. Rīga: RLB Brīvzemnieka rakstu komisija, 1932.

Вавере, В. – Мацков, Г. *Латышско-русские литературные связи.* Рига: Zinatne, 1965.

Zeiferts, T. *Brīvzemnieks. Tautas darbinieka mūžs un laikmeta aina, I*. Rīga: RLB Brīvzemnieka rakstu komisija, 1929.

b) Články

Штраус, В. „Московская латышская община в XIX веке: краткое обозрение“, in Чубарьян А. О. (ed.), *Россия и Балтия: Остзейские губернии и северозападный край в политике реформ Российской империи. 2-я половина XVIII в.* Москва: ИВИ РАН, 2004.

Ширинянц, А. – Фурсова, Е. „Прибалтийский вопрос в политической публицистике И. С. Аксакова“, In Фурсова Е. Б. (ed.) *И. С. Аксаков: апология*

народности и самодержавия. Москва: Социально-политическая мысль, 2006.

Elektronické zdroje

Бакланов, В. „Остзейские губернии как окраинный Запад Российской империи в XVIII веке“. *Территория историка.* [online]. 2014. Dostupné z http://historick.ru/view_post.php?id=126&cat=15 [cit. 12. 06. 2017].

Гурин, А. „Рига в русском сознании“. *Русские Латвии.* [online]. 2010. Dostupné z http://www.russkije.lv/ru/pub/read/gurin-riga-in-the-russian-consciousness/a-gurin-chapt-6.html [cit. 18. 06. 2017].

Соловьев, С. *История России с древнейших времен*. Т. 27, гл. 2. *Lib.ru/Классика.* [online]. 2007. Dostupné z http://az.lib.ru/s/solowxew_sergej_mihajlowich/text_1270.shtml#200 [cit. 10. 06. 2017].

Шишкин, С. „Ливонская война (1558–1583)“. *Историко-биографическая энциклопедия Руси «От Руси древней до Империи Российской»* [online]. 2010. Dostupné z http://www.iot-ekb.ru/livon_w.htm [cit. 16. 05. 2017].

Latviešu kultūras celmlauzim Fricim Brīvzemniekam – 150. *Latvijas Vēstnesis*. [online verze]. 1996. Dostupné z https://www.vestnesis.lv/ta/id/41516 [cit. 22. 03. 2017].